

ARISTOTELE.

PASIUNILE

TRADUCERE

DIN RETORICA LUI ARISTOTELE CARTEA II

DE

DE LA ȘCOALELOR CARAGIANI,
BIBLIOTECA PEDAGOGICA

No. 13165

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE
(LABORATORII ROMÂNI)

26. — Strada Academiei, — 26.

1884

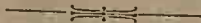
1819

1819

3347 suat

122260

ARISTOTELE.

PASIUNILE

TRADUCERE

DIN RETORICA LUÎ ARISTOTELE CARTEA II

DE

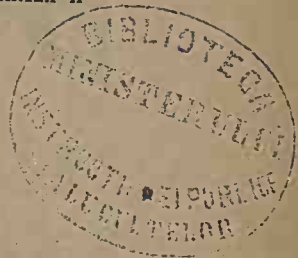
J. CAPAGIANI,

Profesor la Universitătii din Iași.

CASA ȘCOLARILOR

BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ

No

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMANE (LABORATII ROMANI)

26. — Strada Academiei, — 26.

1884

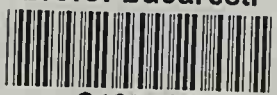
135192

Catalog No. 1819
Biblioteca No. 1
Etajeră No. 4

pe 14/04

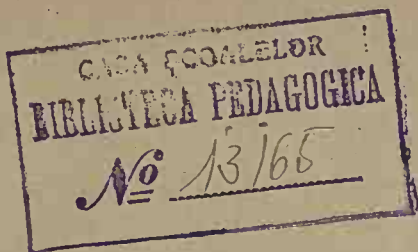
1956

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI
3347

B.C.U. Bucuresti

C135132

8.08

(38) Aristotel

PREFATĂ.

Pasiunile, pe cari Aristotele le-a analizat și dezvoltat în retorica sa cu scop de a servi ca material de argumentare pentru escitarea lor din partea oratorilor în adunări și tribunale, au fost publicate pentru întâia dată în «Convorbirile Literare.» Vroind să le dăm o publicitate și mai mare, le tipărim și a parte în această broșură, siguri fiind că cetirea lor va fi plăcută, instructivă și folositoare nu numai celor cari se ocupă cu arta de a convinge, dar și oricărui om în genere, și mai cu seamă tinerimei studioase.

Traducătorul.

PASIUNILE

Pasiunile sunt acele mișcări ale sufletului, cari schimbându-ne dispozițiunile, ne fac să judecăm alt-fel de cât mai nainte, și cari aduc după sine întristare sau bucurie. Ast-fel sunt mânia, mila, frica, și toate cele-lalte de felul acesta, precum și cele contrarie acestora. Trebuie să împărțim în trei ceea ce privește pe fie-care pasiune; prin aceasta se înțelege, despre mânia de exemplu: *cum trebuie să fim ca să ne mâniem, pe ce oameni ne mâniem de ordin, și pentru ce lucruri*; căci dacă am avea pe una sau două din acestea și nu pe toate, ar fi cu neputință să facem pe auzitori să se mânie. Tot așa și despre cele-lalte pasiuni.

MĂNIA

Mănia s'ar putea defini : pofta dureroasă ce avem de o răsbunare ce o credem posibilă, pentru că vedem că cine-va nu ne bagă în seamă sau pe noi înși-ne sau pe vre-unul din ai noștri, cu nedreptul. Dacă dar aceasta este mânia, atunci cel care se mănîie trebuie să se mănîie neapărat tot-d'auna pe o persoană anume, pe Cleon de exemplu, ear nu pe om în general, și pentru că lui sau vre unuia din ai lui i-a făcut ceva sau avea de gând să-i facă.

Orî ce mănîie este însoțită de un fel de plăcere, care se naște din speranța de răsbunare. Căci tot-d'auna simțim plăcere, când credem că avem să căpătăm ceea ce dorim, și nimeni nu dorește lucruri ce-i par imposibile, pe când cel mănîiat dorește lucruri pe cari crede că le poate face. De aceea bine s'a zis despre mănîie :

«Se strecoară în pepturile oamenilor mai dulce

de cât mierea care se scurge din fagură» (Iliada cântul XVIII, 109—110).

Căci urmează un fel de plăcere și pentru aceasta și pentru că cei mâniați se ocupă în minte cu răsbunarea. Inchipuirea dar care se naște atunci în noi cum avem să ne răsbunăm ne dă plăcere tot așa ca și închipuirea din visuri.

Nu băgăm în seamă un lucru, când ne pare că nu este de nici o valoare; căci și cele bune și cele rele și toate câte pot să facă bine sau rău le credem demne de îngrijirea noastră, pe când cele cari nu pot să facă nici un bine sau nici un rău, sau cari binele și răul ce pot face sunt foarte mici, pe acestea nu le credem de nici o valoare.

Nebăgarea în seamă este de trei feluri: dispreț, opunere și insultă. Cel care disprețuește pe cineva nu-l bagă în seamă, pentru că lucrurile ce le credem de nici o valoare le disprețuim; și cele de nici o valoare nu le băgăm în seamă. Și cel care se opune cuiva se pare că-l disprețuește, căci opunerea este o piedică ce aducem la ceea ce vrea cine-va, nu ca să câștigăm noi ceva, ci ca să nu reușească el. Fiind dar că la aceasta nu căutăm să câștigăm noi ceva, de aceea nu-l băgăm în seamă. Căci este evident, că nici rău nu

credem că poate să ne facă; căci alt-fel ne-am teme de el și nu l-am trata cu nebagare în seamă. Apoi nici bine de vre-o valoare nu credem că ne poate face; căci atunci am îngriji să ne facem amici cu el. Și cel care insultă pe cine-va face puțin caz de el; căci insulta este a face rău sau a întrista pe cine-va pentru lucruri, cari-l aduc rușine, nu ca să măi pățească și alt-ceva pe lângă ceea ce a pățit, ci ca să se bucure cel care-l insultă; căci cel care face rău pentru rău nu insultă, ci-și răsbună. Cauza pentru care simțim plăcere când insultăm este închipuirea că făcând rău cuiva, ne facem mult măi superiori lui. De aceea și tinerii și bogații sunt plecați spre a insulta, căci ei cred că insultând pe cine-va devin cu aceasta superiori lui. Scopul insultei este a necinști pe cine-va, și cel care necinstește pe cine-va, îl disprețuește. Căci ceea ce nu-l de nici o valoare nu are nici un preț, nici în bine, nici în rău. De aceea zice Achile mâniat :

*«M'a necinstit; căci m'a luat darul cu care m'a în-
cinstit Grecii. (Omer Iliada I, 365 și Iliada IX 643),
ca și când aș fi un venetic infam»*, ca unul care pen-
tru aceasta s'a mâniat.

Toți credem că să cuvine să facă mare caz de noi inferiorii noștri în familie, în putere, în

merit și în genere în orî ce suntem cu mult superiorî lor; de exemplu cel bogat în banî crede că trebuie să fie băgat în seamă de cel sărac, cel elocvent la vorbă de cel slab de a vorbi, și cel care guvernă de cel guvernat, și cel care se crede demn de a porunci de cel pe care îl crede că are datoria să asculte. De aceea s'a zis :

Mare este mânia regilor urmași ai lui Joe...

Dar și în urmă păstrează mânia pînă când se o împlinescă (Omer II. I, 82). Căci ei se supără din cauza superiorității lor. Mai pretindem să fim respectați de aceia, pe cari îi credem că sunt datorî să ne facă bine; aceștia sunt aceia, căroro le-am făcut bine sau le facem sau noi sau vre unul din ai noștri, sau prin noi, sau voim să le facem bine sau am voit.

Din acestea se vede acuma cum trebuie să fim, ca să ne mănîem și pe cine ne mănîem și pentru ce lucruri. Ne mănîem dar când suntem întristați; căci cel ce este întristat dorește ceva. Ne întristăm și ne mănîem, când cine-va ni se opune fățiș la ceea ce dorim, de exemplu, când avem sete și vrem sa bem, dacă ni se opune cine-va, ne mănîem pe el; sau dacă chiar fără a se opune pare că vrea să facă ceva tot contrariu dorinței noastre. Și dacă cine-va ni se opune la

ajutorul de care avem trebuință, sau dacă nu ne ajută, sau dacă ne aduce vre o altă supărare, când ne aflăm într'o ast-fel de stare, ne mâniem pe toți aceștia. Eată de ce bolnavii, săracii, amorezații, cei ce au sete, și în genere toți cei cari doresc ceva și nu pot să isbutească sunt aplegați la mânie, și ușori de a se întărâta mai cu samă pe cei cari se arată nepăsători de starea lor de față; de exemplu, cel bolnav se mânie pe cei nepăsători de boala sa, cel care se răsboește pe cei nepăsători de cele ce-i trebuie pentru răsboi, ear cei amorezați pe cei nepăsători la ceea ce privește amorul lor. Asemenea și pentru celelalte, căci suferința de care pătimizește fie-care, ea singură îl conduce și-i arată pe cine are a se mânia. Ne mai supărăm, dacă ni se întâmplă contrariul de ceea ce așteptăm; căci cu cât un lucru ni se întâmplă mai pe neașteptate, cu atâta ne întristează mai mult, precum și ne înveselește cu atâta mai mult când îl căpătăm, cu cât se întâmplă peste așteptarea noastră. Din aceste se vede și cari împrejurări, cari timpuri, cari dispozițiuni și cari vârste sunt mai ușoare de întărâtat la mânie, și când și unde, și că atunci oamenii sunt mai ușori de ațâțat, când se află în aceste împrejurări.

Noi dar ast-fel trebuie să fim ca să ne mâniem ușor.

Ear oamenii pe cari ne mâniem sunt cei cari rid de noi, cari-și bat joc de noi și cari ne ocărăsc; căci ast-fel ne insultă. Asemenea ne mâniem pe cei ce ne aduc niște ast-fel de vătămări, cari sunt semne de insultă. Ast-fel de vătămări sunt negreșit acelea, pe cari ni le fac oamenii nici cu scop de a-și răsbuna pe noi pentru ceva, nici cu scop de a trage vre-un folos pentru ei. Dacă dar nu le fac nici pentru a-și răsbuna nici pentru a se folosi, este evident că le fac pentru a ne insulta. Pe lângă acestea ne mâniem pe cei cari vorbesc rău de noi și cari disprețuesc acele lucruri, la cari noi ținem foarte mult. De exemplu, cei cari ambiționează a fi considerați pentru filosofie se mânia, dacă cine-va disprețuește filosofia, precum cei cari au ambițiunea de a fi considerați pentru frumuseța se mânia, dacă cine-va disprețuește frumuseța. Asemenea și pentru cele-lalte. Mânia noastră este cu mult mai mare, dacă vom avea bănueală sau că de loc nu posedăm acele lucruri, sau că nu așa tare, sau că trecem în ochii lumii că nu le posedăm. Când însă ne credem foarte tari în acele lucruri, în cari suntem luați în rîs, nu ne pasă.

Ne mâniem mai mult pe amici, decât pe cei cari nu ne sunt amici; căci credem că se cuvine că amicii mai mult decât orî-cine trebuie să ne facă bine, ear nu rău. Ne mâniem pe cei cari aveaū obiceiū de a ne respecta sau de a îngriji de noi, dacā nu se mai poartā tot așā ca mai nainte cātre noi; căci credem cā suntem disprețuiți de ei, pentru cā alt-fel s'ar fi purtat ca și mai nainte. Ne mai mâniem pe cei cari nu ne rēsplătesc cu bine pentru binele ce le-am făcut, și cari nu fac cātre noi ceea ce am facut și noi cātre ei în asemenea împrejurări. Ne mâniem asemenea pe cei cari pun piedici planurilor noastre, dacā nu sunt inferiori, căci toți aceștia aū aerul de a ne disprețui, unii socotindu-ne ca inferiori, ear cei-lalți ca și cānd le-am fi inferiori, și prin urmare cā le eram datorii să le facem binele ce le-am făcut. Pe cei cari nu sunt de nici o valoare ne mâniem mai mult, dacā ne pare cā fac puțin caz de noi întrū ceva. Căci, dupē cum s'a arētat, mânia are a face cu cei cari nu se cuvine să facā puțin caz de noi, și se cuvine ca cei inferiori să nu se arāte fārā respect cātre noi. Ear în contra amicilor ne mâniem și dacā nu vorbesc bine de noi, și dacā nu lucrează pentru binele nostru, și încă mai mult, dacā fac contrariul; pe lāngā aceasta dacā nu

simt că avem trebuință, precum Plexipul lui Antifon se mănie pe Meleagru; căci nesimțirea în asemenea împrejurare este un semn de nepăsare; pentru că lucrurile de cari ne îngrijim nu ne scapă din vedere. Ne măniem asemenea pe cei cari se bucură de nenorocirile noastre, și în genere de cei cari sunt veseli, când noi suntem nenorociți, căci aceasta înseamnă sau că ne sunt dușmani sau că fac puțin caz de noi. Ne măniem și pe cei cari sunt nepăsători, când ne aduc ver-o supărare; de aceea ne și supărăm pe cei cari ne anunță lucruri rele și pe cei cari ascultă relele ce se zic contra noastră, sau cari privesc relele noastre; căci seamănă sau cu oamenii cari fac puțin caz de noi sau cu dușmanii, pentru că cei cari ne iubesc compătimesc cu noi. Pe tot omul îl doare când se uită la relele sale. Încă ne măniem pe cei cari fac puțin caz de noi înaintea a cinci feluri de oameni: *înaintea acelorora, cu cari rivalizăm, înaintea acelorora pe cari îi admirăm, înaintea acelorora de cari voim să fim admirați, înaintea acelorora de cari ne este rușine, sau cărorora le este rușine de noi.* Înaintea acestor oameni dacă cineva face puțin caz de noi ne măniem pe el și mai mult. Asemenea ne măniem pe aceia, cari disprețuesc niște astfel de ființe, cărorora ar fi ru-

șine pentru noi de a nu le da ajutor, precum sunt părinții noștri, copiii noștri, femeile noastre, cei cari atârnă de noi. Ne mâniem și pe cei cari nu ne arată recunoștință, căci astfel de nepăsare este o călcare de datorie către noi. Asemenea ne mâniem și pe cei cari iaș în glumă ceea ce noi facem serios; căci o astfel de glumă este ceva disprețuitor. Ne mâniem și pe cei cari fac bine altora, dacă nu ne fac și noaué. Căci a nu ne crede vrednici și pe noi să căpétăm ceea ce capétă toți cei-lalți, aceasta este un semn de dispreț. Și uitarea pricinuește mânie, precum când cine-va d'abia ne a aflat numele și ni-la uitat. Căci și uitarea pare a fi un semn că cine-va face puțin caz de ceva; pentru că uitarea provine din negligență, și negligența nu este alt-ceva decât a nu ținea la un lucru.

Pe cine dar ne mâniem, cum trebuie să fim ca să ne mâniem și pentru ce lucruri ne mâniem s'a zis. Este dar vădit că trebuie să pregătim pre judecători să fie ast-fel, precum sunt cei aplecați spre mânie, ear pe adversarii noștri să-l arétăm ca vinovați de acele lucruri, pentru cari se mânie oamenii, precum sunt cei pe cari ne mâniem.

IMBLÂNZIREA.

Fiind-că starea în care ne aflăm, când suntem mâniati, este contrarie celei în care suntem liniștiți, și mânia este contrariul blândeței, se vedem cum suntem, când suntem blânzi, și prin ce lucruri ne imblânzim. Imblânzirea dar s'ar putea defini: reintrare în starea naturală și încetarea mâniei. Dacă dar ne mâniem pe cei cari nu ne bagă în seamă, și nebăgarea în seamă este un lucru voluntariu, este evident că suntem blânzi către aceia, cari nu ne fac nimica din acestea, sau cari le fac fără voia lor, sau cari par ast-fel. Suntem blânzi și către aceia, cari voesc contrariul de ceea ce ne-aū făcut, și cari, ceea ce ne-aū făcut noauē, o fac și pentru ei înși-și; căci nimine nu se disprețuește pe sine în fața celor-lalți. Ne imblânzim și către aceia, cari-și mărturisesc greșeala și se căesc de ceea ce ne-aū făcut; căci ne lăsăm de mânie satisfăcuți oare-cum de întristarea, ce ei simt din căință. A-

ceasta se vede, când pedepsim pe servitorii; pe cei cari tăgăduesc și nu spun adevărul îi pedepsim mai mult; ear pe cei cari mărturisesc că cu drept sunt pedepsiți încetăm de a ne mânia. Cauza este că a tăgădui un lucru vădit este o nerușinare și o nebăgare în seamă și un dispreț. Căci nu ne este rușine de oamenii, către cari avem mare dispreț. Ne împlânzim și pe cei cari se umilesc către noi și cari nu ni se opun cu vorba; căci prin aceasta par că ne mărturisesc că ne sunt inferiori, și cei inferiori se tem, și cel ce se teme de cine-va nu se arată nebăgător de seamă către el. Că încetăm de a ne mânia pe cei cari se umilesc către noi arată și căni; căci nu mușcă pe cei cari se pun jos. Nu ne măniem și pe cei cari sunt serioși către noi, când spunem sau facem ceva cu seriozitate; căci ni se pare că ni se dă importanță, ear nu dispreț. Nu ne măniem și pe cei cari ne-au făcut îndatoriri mai mari de cât răul ce ne fac acum, și pe cei cari ne roagă și cari apelează la mărimea noastră; căci prin aceasta se arată mai umiliți. Pe lângă acestea nu avem mânia pe cei cari nu insultă, nici nu batjocoresc, nici nu se arată disprețuitori, sau către nimine, sau nu către cei buni, sau nu către niște ast-fel de oa-

menī, precum suntem noi. Într'un cuvânt pentru a face pe cine-va să-î treacă mânia, trebuie să căutăm a întrebuița acele mijloace, cari sunt contrarii celor ce provoacă mânia. Nu ne măniam și pe cei de cari ne temem sau pe cari îi respectăm; căci pînă când ne temem sau îi respectăm, nu putem să ne măniam, petrucă este imposibil să avem tot-deodată și frică și mănîe. Și pe cei cari ne-au făcut ceva, ênsă de mănîe, sau nu ne măniam de loc sau ne măniam mai puțin; căci ni se pare că ceea ce ne-au făcut n'au făcut-o din cauză că nu fac nici un caz de noi; pentru că ori cine se mănîe face oare-care caz de acela pe care se mănîe; și când nu facem caz de un lucru, nu simțim supărare, pe când la mănîe tot-d'auna avem oare-care întristare. Nu ne măniam și pe cei cari ne respectează.

Asemînea când suntem într'o stare opusă celei în care ne măniam, este evident că suntem blânzi; de exemplu, când ne jucăm, când rîdem, când sîrbăm, când suntem fericiți, când isbutim, când ni se împlinesc dorințele, și într'un cuvânt când nu suntem triști sau când suntem veseli fără a insulta pe cine-va, și când sperăm că avem să căpătăm ceva important. Încă nu ne măniam dacă a trecut mult timp, de când ni s'a făcut ceva, și prin urmare dacă

nu este recent lucrul, pentru care trebuia să ne măniam; căci timpul face să înceteze mânia. Incetează asemenea și o mai mare manie a noastră pe cineva, dacă ne-am răsbuna mai înainte pe altul. De aceea Filocrate, când poporul era măniat pe el și l-a întrebat cineva: *De ce nu te aperi*, bine a răspuns: *Nu este încă timp.*— Dar când?— *Când voiți vedea pe altul mai înainte calomniat și pedepsit.* Căci ne imblânzim, când ne vërsăm mânia pe altul, ceea ce s'a întâmplat cu Ergofil. Poporul, cu toate că era măniat mai mult pe el decât pe Calistene, îl achită, pentrucă cu o zi mai înainte condamnase la moarte pe Calistene. Asemenea ne trece mânia, dacă ne răsbunăm pe cei cari ne-aū făcut ceva, și dacă aceștia aū pățit vre-un rău mai mare decât acela, ce le-am fi făcut noi cei măniați; căci atunci credem că ne-am răsbunat oare-cum. Ne trece mânia și dacă credem că noi suntem de vină de ceea ce ni s'a făcut, și că cu drept suferim; căci mânia nu are a face cu ceea ce este drept și cuvenit; pentrucă atunci nu mai credem că pățim pe nedrept, pe când mânia tocmai în aceasta stă. De aceea când pedepsim, dacă vrem să nu se manie cel pedepsit, trebuie să pedepsim mai înainte cu vorba arătându-i motivul; căci atunci chiar și robii ast-fel pe-

depsiți se mânia mai puțin. Ne trece mânia și când credem că cel pedepsit are să știe că noi l-am pedepsit și că l-am pedepsit pentru ceea ce ne-a făcut; căci mânia are a face cu persoane anume și pentru motive anume, și aceasta se vede din definițiune. De aceea bine s'a zis (Omer Odysea IX, 504):

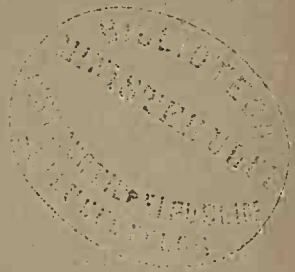
Dacă te va întreba cineva cine ți-a scos ochiul, să-și spuie: Odyseu, cuceritorul de orașe...

crezând că nu și-ar fi răsbunat, dacă Ciclopul n'ar fi știut și cine l-a pedepsit și pentru ce l-a pedepsit. De aceea și pe orî cine altul, care nu este în stare să simtă pedeapsa noastră, nu ne mai măniam, precum nici pe morții, ca unii cari au pățit răul cel mai mare, și pe cari n'are să-și doară și cari nici n'au să simțească, ceea ce doresc cei mâniați. De aceea bine a zis poetul (Omer II. XXIV. 54), vrînd să facă pe Achile să se lase de mânia în contra cadavrului lui Ector:

Căci de mânia insultă o țărină acum nesimțitoare.

Este evident dar că cei cari vrosc să imblânzească pe cei mâniați trebuie să-și ia argumentele din aceste locuri comune; căci pe aceștia cu aceste argumente îi pot imblânzi, ear pe aceia, în contra cărora suntem mâniați, trebuie să-și arăte sau ca teribili sau ca demni de respect, sau ca oa-

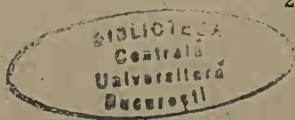
menī cari aū făcut îndatoriri celor mâniați pe ei,
saū că ceea ce aū făcut aū făcut-o fără voia lor,
saū că suferă foarte mult de ceea ce s'a făcut.

IUBIREA

Să definim acuma amiciția și iubirea, și să spunem pe cine iubim și pe cine urim și pentru ce. *A iubi nu este altceva decât a voi binele cui-va și tot ce credem că-i este bine și a ne sili după putință să facem ca să capete binele ce-i voim, și aceasta spre a se folosi el, ear nu noi. Ear amic este și se zice cel care iubeste și este iubit. Ceî dar cari se cred că sunt în niște ast-fel de dispoziții unul către altul se consideră ca amici.*

Dacă această definiție este adevărată, atunci trebuie neapărat să ne fie amic cel care se bucură pentru fericirile noastre și pe care îl doare pentru nenorocirile noastre, nu pentrucă el câștigă sau perde ceva, ci numai pentru noi; căci toți oamenii se bucură, când capătă ceea ce doresc, și se întristează, când li se întâmplă contrariul, așa în cât bucuriile și întristările lor sunt un semn de ceea ce voiaș. Mai sunt amici și aceia,

cari aũ ajuns a simți cã ce este bine sau rãu pentru unul sã fie și pentru cel-lalt. Asemenea sunt amicii cei cari aũ aceiași amici și aceiași inimi; cãci este neapãratã trebuințã sã voeascã ceea ce voesc amicii lor ; așa încãt cel ce voește cui-va ceea ce voește și pentru sine se pare cã-l este amic.

Iubim și pe cei cari ne-aũ făcut bine sau noauã sau celor de cari îngrijim, dacã bine-facerile sunt mari sau dacã le-aũ făcut din propriul lor îndemn sau la timpurile convenite, și dacã le-aũ făcut numai pentru interesul nostru. Iubim și pe aceia, pe cari-l credem cã voesc sã ne facã bine. Iubim și pe amicii amicilor noștri, și pe oamenii cari iubesc pe aceia, pe cari-l iubim și noi, și pe cei iubiți de aceia, pe cari-l iubim și noi. Asemenea iubim și pe aceia, cari aũ aceiași inimi cu noi, și cari urãsc pe cei, pe cari îl urãm și noi, și pe cei uriați de aceia, pe cari îl urãm și noi ; cãci ce este bine pentru toți aceștia se pare cã este și pentru noi ; de aceea le voim binele ce voim și pentru noi, și aceasta am spus cã este firea unui amic.

Încã mai iubim pe aceia, cari fac bine oamenilor sau ajutându-l cu bani sau scãpându-l de pericol ; de aceea onorãm pe cei darnici, pe cei curajoși și pe cei drepti. Ast-fel credem cã

pot să fie cei cari nu trăesc din punga altora, precum sunt cei cari trăesc din munca lor, și din aceștia cei cari-și agonisesc ale vieții prin cultura pământului și dintre cei-lalți mai cu seamă meseriași. Asemenea iubim pe cei virtuoși, pentru că nu fac nedreptăți, și pe cei cari nu sunt oameni de daraveruri tot din aceeași cauză. Iubim și pe aceia, cu cari voim să fim amici, dacă se arată că voesc și ei; ast-fel sunt cei cari se disting în vre-un merit și cei cari se bucură de o bună reputație sau din partea tuturor, sau din partea celor mai buni, sau din partea celor admirați de noi sau celor cari ne admiră pe noi.

Mai iubim pe cei plăcuți la conviețuire și cu cari ne place să ne petrecem timpul. Ast-fel sunt oamenii, cu cari te poți înțelege, și cei cari nu ne mustră pentru greșelile ce facem, și cei cari nu sunt cărtitori nici hărăgoși; căci tuturor acestora le place lupta, și cei cari luptă se pare că voesc contrariul de ceea ce voesc adversarii lor. Ast-fel sunt și aceia, cari ne iaă în ris cu dibăcie și cari priimesc fără supărare gluma noastră; căci cei cari sunt în stare și a priimi gluma noastră și a glumi cu noi într'un mod plăcut tind tot la același lucru, la care tindem și noi.

Asemenea iubim și pe cei cari ne laudă me-

ritele noastre ce le avem, și din acestea mai cu seamă pe cele ce ne temem că nu le avem. Iubim și pe cei cari au o înfățișare curată în corp, în îmbrăcăminte și în tot traiul lor, și pe cei cari nu ne amintesc de greșelile noastre nici de bine-facerile ce ne-au făcut; căci cei cari fac aceasta ne mustră. Iubim și pe cei cari uită răul ce li se face, și cari nu observă greșelile celorlalți, ci cari sunt împăcluitori; căci despre aceștia credem că ast-fel au să se poarte cu noi, precum sunt și către cei-lalți. Încă mai iubim pe cei cari nu vorbesc rău de cei-lalți, și cari nu se interesează a ști relele nici ale altora nici pe ale noastre, ci numai părțile cele bune; căci omul bun aceasta face. Asemenea iubim pe cei cari nu ni se opun, când ne mâniem sau facem ceva serios; căci aceștia par a voi lupta.

Iubim pe cei cari ne dau oareși-care importanță, adică cari ne admiră, cari ne cred de treabă și cari găsesc plăcere în noi, și mai cu seamă când fac acestea în acele lucruri, în cari noi voim cu deosebire să fim admirați sau să trecem de serioși sau de plăcuți. Iubim și pe cei de o seamă cu noi și cari au aceeași ocupațiune ca și noi, dacă însă nu ne aduc vre-o supărare și dacă nu ne fac concurență în profesiune; căci atunci se

întâmplă ceea ce spune zicătoarea : *Și olarul pis-muește pe olar și zidarul pe zidar*. Asemenea iubim pe cei cari doresc ceea ce dorim și noi, dacă ênsă lucrurile dorite sunt ast-fel încât, căpătând ei, se putem căpăta și noi ; căci de nu, se întâmplă earăși ceea ce spune zicătoarea de mai sus. Iubim și pe acela, cu cari stăm în ast-fel de relațiunii, încât nu ne este rușine dacă spunem sau facem înaintea lor lucruri, cari trec de rușinoase înaintea ochilor oamenilor, dacă ênsă aceasta nu provine din dispreț cătră ei. Asemenea iubim și pe acela, înaintea căroră ne este rușine a face o faptă în adevăr rușinoasă.

Pe oamenii cu cari rivalizăm, sau cari voim să fie zeloși de noi, fără invidie ênsă, pe acela sau îi iubim sau voim să fim amici cu ei. Iubim și pe cei, pe cari îi ajutăm a căpăta un bine, dacă din aceasta n'are să rezulte pentru noi vre-un rău mai mare. Voim să fim amici și cu aceia, cari iubesc pe amicii lor în același mod și când sunt absenți și când sunt prezenți; de aceea toți oamenii iubesc pe aceia, cari nu uită pe morții, și în genere pe cei cari iubesc foarte mult pe amicii lor și cari nu-i părăsesc ; căci dintre oamenii buni iubim mai mult pe cei cari sunt amici buni. Asemenea iubim pe cei cari nu se ascund de

noi. Ast-fel sunt și cei cari își spun și slăbiciunile lor; căci s'a zis că înaintea amicilor noștri nu ne este rușine de lucrurile osîndite de părerea vulgului. Dacă dar cel care se rușinează a-și destăinui slăbiciunile nu iubește, cel care nu se rușinează destăinuindu-le pare că iubește. Iubim și pe cei cari nu ne inspiră frică și pe cei în cari avem încredere; căci nimine nu iubește pe cel de care se teme. Sunt multe feluri de amiciție: tovarășia, intimitatea, înrudirea și câte de asemenea. Lucrurile cari fac amiciția sunt îndatorirea și a o face fără să fie rugat cine-va, și după ce o facem să nu spunem la nimeni despre aceasta; căci ast-fel se pare că motivul n'a fost altul decât iubirea către el.

În ceea ce privește dușmănia și ura, este vederat că trebuie să căutăm a găsi argumente din contrariul celor de mai sus. Lucrurile cari produc dușmănia sunt mânia, opunerea, calomnia. Mânia se naște din relele ce ne face cine-va noauă, ear dușmănia și din cele ce nu ni s'aun făcut noauă; căci dacă bănuim pe cineva că este ast-fel, îl urmărim. Mânia are a face cu persoane anume, de exemplu cu Calia saun Socrate, ear ura și cu speciile de oameni, căci ori-cine urăște pe hoț și pe calomniator; și mânia se vindecă cu timpul, ura

ênsă n'are leac; apoi mânia are de scop a aduce supărare celui pe care suntem mâniat, ear ura a-l face rău mai mult; căci cel mâniat voește să știe cel pedepsit pe acela care l-a făcut rău, pe când cel care urêște nici-de-cum nu se îngrijește de aceasta. Lucrurile triste, pe toate le simțim; ear cele ce sunt de tot rele, precum este nedreptatea și nebunia, mai nici-de-cum nu sunt simțite; căci prezența viciului în noi nu ne aduce nici o întristare. Apoi mânia este însoțită de întristare, ear ura nu este însoțită de întristare; căci cel mâniat este întristat, pe când cel care urêște, nu. Celui mâniat ar putea să-l fie milă de acela, care l-a făcut rău, dacă acestuia i s'ar întâmpla multe nenorociri, cel ce urêște ênsă nu miluește, orî ce-i s'ar întâmpla. Căci cel mâniat voește să întoarcă răul celui, pe care este mâniat, pe când cel care urêște voește peirea aceluia, pe care-l urêște.

Prin acestea dar este clar că putem să demonstrăm că cineva este amic sau dușman, când este; și putem să facem să treacă de amic sau de dușman, când nu este; și când zice că este amic, să-l demonstrăm contrariul, și când nu se știe din ce cauză s'a făcut ceva, de mânie sau de dușmănie, să întoarcem lucrul în partea, în care voim.

FRICA

De ce lucruri ne temem și de ce oameni și cum trebuie să fim ca să ne temem, se va vedea din următoarele. *Frica dar se poate defini un fel de întristare sau turburare ce simțim din închipuirea unui rău ce are să ne vie, rău care poate sau să ne pierdă sau să ne întristeze*; căci nu ne temem de toate relele, de exemplu să nu fim nedrepti sau slabi, ci de acele rele ne temem, cari au puterea să ne aducă sau perderi mari sau întristări mari, și mai cu seamă dacă nu sunt departe, ci așa de aproape, încât par iminente; căci de cele cari sunt foarte îndepărtate nu ne temem, pentru că toți știm că avem să murim, fiind însă că moartea nu este aproape, nu avem nici o grijă.

Dacă dar frica nu este de cât aceasta, atunci neapărat acele lucruri ne inspiră frică, cari par că au mare putere de a ne aduce peirea, sau perderi cari pot să ne aducă mari întristări.

De aceea și semnele prevestitoare unor ast-fel de nenorociri sunt înspăimântătoare, pentru că răul ne pare aproape; căci aceasta este primejdie, apropierea unui lucru, de care ne temem. Ast-fel de semne prevestitoare sunt dușmănia și mânia celor cari pot să ne facă vre-un rău; căci este clar că aș și voința și puterea, așa în cât sunt aproape de a ne face răul. Asemenea ne temem de oamenii nedrepti, când aș puterea în mână; căci omul nedrept este nedrept prin intențiunea ce are de a face rău. Ne temem și de oamenii virtuosi insultați, când aș puterea în mână; căci este vederat că voesc să-și răbune ori când îi insultă cine-va, acum însă aș și puterea pentru aceasta. Ne temem și de aceia, cari se tem de noi fiind-că ne-aș făcut vre-un rău, și cari sunt în stare să ne facă ceva; căci niște ast-fel de oameni trebuie neapărat să fie tot-dauna gata. Și fiind că oamenii cei mai mulți sunt cam răi, și se corup când este vorba să câștige ceva și sunt fricoși la primejdi, de aceea de ordinar este de temut, când soarta noastră stă în mâna altora. De aceea cei cari aș comis vre o crimă se tem de complicitii lor să nu-i denunțe sau să nu-i părăsească. Asemenea cei cari aș puterea de a face rău inspiră tot-dauna frică la aceia,

cari pot să fie expuși a fi nedreptățiți; căci oamenii de ordinar fac nedreptatea, când le stă în mână. Ne temem și de aceia, cărora le-am făcut vre-o nedreptate, sau cari se cred nedreptățiți de noi; căci aceștia tot-dauna pândesc ocaziunea. Ne temem și de cei cari ne-au făcut vre-o nedreptate, dacă au putere; căci aceștia se tem să nu le întorcem răul și sunt gata, pentru că, cum am spus, un astfel de lucru inspiră frică. Asemenea ne temem și de oamenii, cari sunt în rivalitate cu noi pentru a căpăta același lucru, când nu este cu putință ca acest lucru să-l avem tot-de-odată și noi și ei; căci tot-dauna suntem în luptă cu niște astfel de oameni. Pe lângă acestea cei cari inspiră frică la oameni mai puternici de cât noi ne inspiră și noaue, și de acela, de cari se tem cei mai tari de cât noi, ne temem și noi de ei, precum tot din același motiv ne temem și de cei cari au doborât oameni mai tari de cât noi; ear cei cari atacă oameni mai slabi de cât noi, aceștia sau acuma ne inspiră temere sau mai târziu au să ne inspire, cum se vor face mai tari.

Dintre oamenii, cărora le-am făcut vre-o nedreptate, și dintre rivalii și dușmanii noștri nu ne temem de cei cari se mânia iute și de cei

cari sunt deschiși, ci de cei blânzi și prefăcuți și vicleni; căci cei apropiați nu se știe dacă au de gând să ne facă rău și când, așa în cât nici odată nu se arată că sunt departe.

Toate lucrurile de cari ne temem ne sunt și mai înspăimântătoare, când greșelile ce am făcut nu este cu puțință să le îndreptăm, sau pentru că îndreptarea lor este de tot imposibilă sau pentru că nu stă în mâna noastră, ci în mâna dușmanilor noștri, și când sau nu se poate da nici un ajutor, sau dacă se pot da ajutoare, sunt greu de găsit. Pe scurt vorbind, de acele lucruri ne temem, cari ne inspiră milă, când le vedem întemplantându-se la alții. Din lucrurile dar cari ne inspiră frică și de cari ne temem, acestea sunt aproape pe scurt cele mai principale.

Să spunem acum cum trebuie să fim ca să ne temem. Dacă frica este însoțită de așteptarea că are să ni se întâmple o nenorocire, care are să ne aducă pierderi, este clar că cine nu crede că are să-i se întâmple ceva nu se teme nici de lucrurile, pe cari nu le crede că au să-i se întâmple, nici de oamenii, de la cari nu crede că are să-i vie vre-un rău, nici atunci, când crede că n'are să-i se întâmple nici un rău. Trebuie dar neapărat ca aceia să fie aplecați la frică, cari

cred că poate să li se întempe ceva și anume cutare nenorocire, de la cutare om, în cutare timp. Din contra nu cred că are să li se întempe nici un rău cei cari sunt sau cari se cred că se află în mare fericire; de aceea aceștia sunt obrasnici și nepăsători și curajoși. Ceea ce face pe aceștia ast-fel sunt bogăția, tăria, mulțimea de amici, puterea. Nu se tem nici aceia, cari cred că au suferit deja toate nenorocirile, și aceia cari au perdut orî-ce speranță pentru viitor, precum sunt cei pe cari acuma îi duc la moarte cu toba. Ca să fie cine-va susceptibil de frică, trebuie să mai aibă oare-și care speranță de scăpare din primejdia în care se luptă. Probă despre aceasta este că frica ne face să ne gândim, pe când nimine nu se mai gândește la lucruri, despre cari a perdut orî-ce speranță. Când dar este mai bine pentru noi ca auditorii să se teamă mai mult de cât să peardă orî-ce speranță, trebuie să-i pregătim și să-i dispunem ast-fel arătându-le că sunt într'o pozițiune, în cât pot să pățească; căci și alții mai mari decât ei au pățit, și că semenii lor suferă sau au suferit, și de la oameni, de la cari nu se așteptau, și lucruri și în timpuri, pe cari și când nici nu le trecea prin minte că puteau să le sufere.

Fiindcă cunoaştem acuma ce este frica, şi cari sunt lucrurile cari ne o inspiră, şi cum trebuie să fim ca să ne temem, din acestea se poate vedea şi ce este curajul, şi cari lucruri ne dau curajul şi cum trebuie să fim, ca să avem curajul; căci curajul este contrariul temerii, şi ceea ce inspiră curajul este contrariul de ceea ce inspiră frică. Din acestea rezultă că curajul este speranţa însoţită de închipuirea ce ne facem că mijloacele de scăpare sunt aproape de noi, ear lucrurile de cari ne temem să nu există de loc sau că sunt departe de noi. Avem dar curajul, când primejdiile sunt departe, şi când ajutoarele cari ne inspiră curajul, sunt aproape; apoi când putem să îndreptăm greşelile ce am făcut şi când avem ajutoare sau multe sau mari, sau şi una şi alta. Asemenea avem curajul, când nici alţii nu ne-au făcut vre-un rău, nici noi la alţii, şi când sau de loc nu avem adversari, sau şi cei pe cari îi avem nu au putere; sau când avem amici, cari au puterea în mână, sau cari ne-au făcut bine sau cărorora noi le-am făcut bine, sau când cei cari au aceleaşi interese ca şi noi sunt mai mulţi, sau mai tari, sau şi una şi alta.

Ear noi avem curajul, dacă suntem precum urmează: Dacă ne aducem aminte că în multe

am isbutit și că nimica rău n'am pățit, dacă de multe ori am fost în primejdii și tot-dauna am scăpat. Căci în două cazuri oamenii sunt nepăsători la primejdii: sau când au ajutoare sau când nu au nici o experiență de primejdie, ceea ce se întâmplă la primejdiile de mare: și cei cari nu au nici o experiență de furtună de mare nu se tem și cei cari au ajutoare de scăpare prin experiență nu-și pierd curajul.

Mai avem curajul și nu ne temem de un lucru, când nici egalii noștri nu se tem de acel lucru, nici inferiorii noștri, nici aceia, cărora credem că le suntem superiori. Credem că suntem superiori oamenilor aceluia, pe cari i-am învins sau pe ei sau pe superiorii lor sau pe egalii lor. Asemenea avem curajul, când credem că avem mijloace mai multe sau mai mari, cu cari întrecând pe adversarii noștri le inspirăm frică; aceste sunt: bani mulți, tărie de corp, amici mulți și puternici, pozițiune tare, și sau toate sau cele mai mari preparative de resboi. Pe lângă aceasta nu ne temem, dacă nu am făcut nici un rău sau la nimene, sau nu la mulți, sau nu la niște ast-fel de oameni, de cari am putea să ne temem. Și în genere dacă ne simțim cu conștiința împăcată către zeu, și pe lângă altele dacă și semnele pre-

vestitoare și prorocirile oraculelor sunt în favoarea noastră. Căci a nu face nedreptate, ci a suferi de la alții, aceasta ne dă mânie și mânia ne dă curaj, și tot-dauna credem că Dumnezeu ajută pe cei nedreptățiți. Mai avem curaj, când, atacând noi mai întâi pe dușman, credem că nu avem să pățim nimica nici atunci nici pe urmă, și că avem să isbutim.

Atâta dar despre lucrurile, de cari ne temem și despre cele cari ne incurajează.

RUȘINEA

Pentru cari lucruri ne este rușine și pentru cari nu, și de ce oameni, și cum trebuie să fim ca să avem sau să nu avem rușine, se va vedea din următoarele. *Rușinea se poate defini o întristare și turburare pentru acele rele, cari par că aduc dezonoare, și aceste rele pot fi sau prezente sau trecute sau viitoare. Ear nerușinarea este o nepăsare și indiferență tot pentru aceste lucruri.*

Dacă dar rușinea este ceea ce am definit, atunci neapărat trebuie să ne fie rușine de acele rele, cari par că ne aduc dezonoare sau noauă sau celora de cari îngrijim. Ast-fel sunt toate acele fapte, cari provin din viciuri: de exemplu a-și lepăda cine-va scutul sau a fugi; căci acestea provin din frică; și a-și apropria cine-va un lucru încredințat lui, pentru că aceasta provine din nedreptate; și a se aduna cu cine nu trebuie, sau unde nu trebuie, sau când nu trebuie; căci

acestea provin din dăsfrenare. Asemenea a câștiga din lucruri mici sau din lucruri rușinoase sau de la oamenii neputincioși, precum de la săracii sau de la morții, de unde și zicătoarea :

la bir și de la mort

căci acestea provin din lăcomia de câștiguri rușinoase și din înjosire. Mai este rușinos lucru și a nu ajuta pe cine-va cu bani, când poate, sau a ajuta mai puțin decât trebuie și a se ajuta de la oameni, cari sunt mai puțin bogați decât ei. Pe lângă acestea este rușine și a se preface că cere împrumut, când cere să-și se facă un bine, și a se preface că cere să-și se facă un bine, când reclamă o datorie, și a se preface că reclamă ceva ca datorie, când cere să-și se facă un bine, și a lăuda un lucru, ca să înțeleagă cel-lalt că-l cerem să ni-l dăruească; și când am cerut un lucru de la cine-va și ni-l a refuzat, să-l tot cerem. Căci toate aceste sunt semne de înjosire. Ear a lăuda pe cine-va, când este față, este semn de lingușire, precum și a-și lăuda prea mult calitățile și a-și acoperi defectele, și a compătimi cu el peste măsură, când suferă, și toate cele-lalte câte sunt ca acestea. Este rușine și a nu suferi

munci, pe cari le suferă cei - mai bătrâni decât noi, sau cei gingași, sau cei cari sunt într'o pozițiune socială mai naltă de cât noi, sau într'un cuvânt cei mai slabi decât noi, căci toate acestea sunt semne de moliciune. Asemenea este rușine a primi bine-faceri de la alții și aceasta de multe ori, și a disprețui bine-facerile ce ne-aũ făcut; căci toate acestea sunt semne de suflet mic și de înjosire. Este rușine și a vorbi de sine, și a promite lucruri peste puterile sale, și a-și însuși fapte și calități străine; căci acestea sunt semne de fudulie. Tot așa și faptele și semnele și orice manifestare a fie-cărei clase din cele-lalte vicii de caracter; căci toate acestea sunt urite și rușinoase.

Pe lângă acestea este rușine a nu avea și noi ceea ce aũ toți, sau semenii noștri toți, sau cei mai mulți dintr'ênșii. Prin semenii noștri înțeleg connaționali, concetățeni, convêrstnici, rudeni, și în genere pe egalii noștri. Căci este chiar rușinos lucru a nu avea și noi, de exemplu, măcar atâta educație ca și ei, și din cele-lalte tot atât ca și ei. Toate acestea sunt și mai rușinoase pentru noi, când se pare că noi suntem cauza de nu le avem; căci ast-fel par și mai mult că provin

din viciu, când noi suntem de vină că nu le-am avut, nu le avem, sau nu le vom avea.

Din câte pățim, am pățit, sau avem să pățim, numai de acele ne este rușine, cari ne aduc dezoanore și ocări. Ast-fel sunt actele insultătoare comise pe trupul nostru, sau acele în cari servim pe cine-va ca să săvârșească lucruri rușinoase, cari ne aduc desprețul. Din aceste acte cele cari provin din desfrânare sunt rușinoase pentru noi, și când le facem de bună voiea noastră și când le facem fără voiea noastră; car cele ce se comit pe trupul nostru cu sila sunt rușinoase pentru noi, când se fac fără voiea noastră; căci cine le suferă fără a se apăra arată că n'are curajiu sau că este fricos. Lucrurile dar, de cari ne este rușine, acestea sunt și cele de asemenea.

Fiind însă că rușinea nu este alt-ceva decât închipuirea despre reaua opiniune ce au cei-lalți despre noi, și numai de dânsa ne turburăm, ear nu de ceea ce are să rezulte dintr'însa; și fiindcă nimeni nu se îngrijește de opiniunea celor-lalți de cât din cauza persoanelor, cari o au, de aici rezultă neapărat că de acei oameni ne este rușine, de cari ținem seamă. Ținem dar seamă de aceea, *cari ne consideră, de cei pe cari-i considerăm, de cei de cari voim să fim considerați, de cei cu cari riva-*

lizăm, și de aceia, a căror opinie nu o disprețuim. Voim dar să fim considerați de aceia, cari au vreunul din acele merite, pe cari le onorează oamenii, sau de la cari din întemplantare avem mare trebuință să căpătăm ceva, care stă în mâna lor, precum sunt cei amoreați. Rivalizăm cu egali noștri; ear oamenii de cari ne îngrijim că au să fie crezuți ca veridici sunt cei prudenți; ast-fel sunt cei mai în vârstă decât noi și cei învățați.

Ne mai este rușine de lucruri ce se fac înaintea ochilor cuiva, și de cele ce se fac în public, de unde și zicătoarea :

Rușine este ceea ce se face înaintea ochilor.

De aceea ne este mai multă rușine de oamenii, cari au să fie tot-dauna cu noi și de aceia, cari iaș seamă la ceea ce facem, pentru că atunci faptele noastre sunt înaintea ochilor a acestor două feluri de oameni.

Asemenea ne este rușine de aceia, cari nu sunt inculpați în niște ast-fel de lucruri, precum sunt acelea în cari noi suntem inculpați; căci este vederat că aceștia au principiul contrariu cu ale noastre. Ne este rușine și de aceia, cari nu iartă pe oamenii, cari li se par că greșesc; căci se zice că nimeni nu ocărăște pe cel-lalt de un

lucru, pe care și el îl face ; este dar vederat că trebue neapărat să-I ocărască pentru acele, pe cari el nu le face.

Ne este rușine și de cei cari spun la toată lumea ceea ce fac cei-lalți ; căci, când facem o faptă, a trece în ochii lumii că n'am făcut-o, și dacă am făcut-o, a nu ne spune cei ce o știu. este tot una. Spun la lume cei nedreptățiți de noi, pentru că iaș seamă la ceea ce facem, și cei cari vorbesc rău de cei-lalți ; căci aceștia din urmă, dacă vorbesc rău de cei cari nu greșesc, cu atâta mai multă aū să vorbească de cei cari greșesc. Aseminea spun la lume și acela, cari nu se ocupă de cât cu greșelele oamenilor, precum sunt batjocoritorii și cei cari fac comedii ; căci aceștia sunt oare-cum vorbitori de rău și oameni cari spun la toată lumea.

Ne este rușine și de aceia, cari ne refuză ceva, pe când tot-dauna mai nainte ne-aū acordat ceea ce le-am cerut ; căci treceam ca admirați de către niște ast-fel de oameni ; de aceea ne și este rușine de cei cari pentru ântaia dată ne cer ceva și nu putem să le satisfacem cererea, pentru că cu refuzul credem că aū să-și schimbe buna opinie, ce aū avut de noi pênă acuma. Ast-fel sunt și acela, cari de curênd voesc să fie amici

cu noi ; căci ne presupun cele mai bune calități. De aceea este nemerit răspunsul lui Euripide către Siracuzeni(1). Ast-fel mai sunt și dintre vechii noștri intîmî aceia, cari nu știu nimica din ceea ce am făcut.

Ne este rușine nu numai de lucrurile rușinoase, despre cari am vorbit mai sus, dar și de semnele lor, de exemplu, ne este rușine nu numai de actele de desfrînare, dar și de semnele cari le trădaș ; și ne este rușine nu numai făcînd faptele rușinoase, dar și vorbind despre ele. Asemenea ne este rușine nu numai de aceia, despre cari am vorbit mai sus, dar și de aceia, cari aș se le spună lor, precum de servitorii și de amicii lor.

În genere nu ne este rușine de acei oameni, pe cari lumea nu numai pe ei nu-i crede că pot spune adevărul, dar și pe acei, cari îi cred, îi disprețuește ; căci nimine nu se rușinează de copii și de animale. După aceasta nu ne este rușine

(1) Atenienii ; știind că poetul tragic Euripide era foarte popular în Siracuză, îl trimiseră să încheie un tratat de pace cu Siracuzenii. Euripide pentru întăia dată făcînd cunoștință în persoană cu ei, se mîniă vîzînd respinsă propunerea sa și le zise : *dacă nu de alta*, cel puțin fiind că acuma pentru întăia dată am făcut cunoștință cu d-voastră, trebuia să nu-mi respingeți cererea, ca să arătați cât țineți la mine.

pentru aceleași lucruri de cei cunoscuți și de cei necunoscuți, ci de cei cunoscuți ne este rușine pentru acele lucruri, cari par în adevăr rușinoase, ear de cei necunoscuți pentru lucrurile, cari par după lege rușinoase.

Ear noi ca să avem rușine, trebuie să fim precum urmează. Mai întâiu trebuie să existe niște oameni, care să fie ast-fel către noi, precum am spus că sunt aceia, de cari ne este rușine; ast-fel de oameni erau său cei considerați de noi, saū cari ne consideră pe noi, aceia, de cari voim să fim considerați, saū aceia de la cari avem trebuință să căpătăm ceva, și nu vom isbuti pe lângă ei, dacă nu vor avea bună opiniune despre noi. Și aceștia, dacă ne vęd, precum a vorbit Kidia despre împărțirea pământurilor insulei Samos; căci ruga pe Atenienii să-și închipuească că sunt inconjurați jur împrejur de Greci, cari îi vęd ce fac, ear nu cari aū să audă de ceea ce vor hotări; saū dacă aceștia sunt aproape și vor afla fapta noastră. De aceea, când suntem nenorociți, nici nu voim să fim văzuți de aceia, cari ne invidiau soarta odioară; căci cei cari invidiază soarta cui-va sunt oare-cum admiratorii lui. Aseminea ne este rușine și când avem niște fapte saū lucruri, cari aū să ne aducă rușine, fapte și lucruri saū ale noa-

stre, sau ale strămoșilor noștri, sau ale altor oameni, cu cari stăm în legături foarte de aproape, și în genere oameni, pentru a căror fapte rușinoase rușinea este a noastră. Ast-fel sunt aceștia de mai sus, și pe lângă ei cei atârnați de noi, cărorora le-am fost profesori sau sfătuitori, și dacă avem și alți egali, cu cari rivalizăm; căci de rușinea acestora multe lucruri facem și multe nu le facem.

Și când avem să fim văzuți și avem a ne întelni în public cu cei cari știu ceea ce am făcut, ne este și mai multă rușine. De aceea și poetul Antifon, când era să fie dus cu toba la executare de Dionisiu, văzând pe companionii săi de moarte, când treceau prin porțile cetății, că-și acoperiașă fața, le zise :

De ce vă acoperiți? Par' că are să vă vadă și mâne vre-unul din aceștia?

Aceștia dar despre rușine; ear despre nerușinare este evident că ne vom servi de argumente contrarii.

RECUNOȘTINȚA

După ce vom defini ce este bine-facerea, vom vedea la cari oameni datorim recunoștință și pentru ce lucruri, și cum trebuie să fim ca să avem recunoștință. *Bine-facerea dar, pe care făcându-o se zice că îndatorim pe cel care are trebuință, este binele ce facem cui-va, nu pentru ca să-i întoarcem vre-un bine ce primim de la el. nici pentru ca să ne folosim cu ceva prin aceasta noi cari îl îndatorim, ci numai și numai pentru folosul aceuia, căruia îi facem bine.*

Mare dar este îndatorirea noastră, când avem foarte mare trebuință, sau când ni se dă ajutorul la mari și grele lucrări, sau când binele ni se face în niște ast-fel de împrejurări, sau când bine-făcătorul ne face binele singur sau el cel întâi sau el mai mult. Căci trebuințele sunt un fel de dorințe, și dintr'ênsele acele mai cu seamă. cari ne aduc întristare, dacă nu se face ceea ce dorim, precum se întâmplă la pasiuni, la amor

de exemplu, apoi la dureri trupești și la pericole; căci și cel în pericol și cel întristat dorește ceva; de aceea mult suntem recunoscători celor cari ne vin în ajutor, când ne aflăm în sărăcie sau în exiliu, chiar și mică îndatorire dacă ne vor face; cauza este că ne aflăm în mari nevoi și în timpuri grele. Ast-fel a fost cu cel care la Liceu dădu rogojina. Îndatorirea dar în ast-fel de împrejurări mai cu seamă trebuie să se facă, sau de nu, în alte asemenea sau mai grele.

Fiind dar cunoscut în ce împrejurări se face îndatorirea și în ce lucruri și cum trebuie să fie cei cari îndatorează, este vederat că din acestea trebuie să luăm argumentele și să pregătim pe auditori arătând pe cei cari trebuie să fie recunoscători că sunt, sau că au fost într'o ast-fel de întristare sau lipsă, ear pe cei cari au drept la recunoștință că le-au făcut bine în niște ast-fel de nevoi făcându-le cutare sau cutare îndatorire. Din acestea se vede și cum putem se contestăm bine-facerea și să arătăm că cine-va nu datorește recunoștință. Trebuie dar să arătăm că cei cari pretind recunoștința fac sau au făcut binele pentru interesul lor propriu, ceea ce nu este o bine-facere; sau că din întâmplare au făcut ceea ce au făcut, sau că au întors

un bine ce li se făcuse mai înainte, ear nu că au făcut o bine-facere, fie cu știrea fie fără știrea lor despre aceasta; căci în amândouă cazurile s'a întors ceva pentru ceva, așa încât nici ast-fel nu poate să fie bine-facere. Și pentru a arăta aceasta trebuie să luăm în băgare de seamă toate categoriile; căci la ori-ce bine-facere trebuie să se arăte ce s'a făcut, cât, ce fel, când, unde? Se mai poate lua ca probă că cine-va nu este bine-făcător, și dacă în împrejurări mai puțin grele n'a dat ajutor, dacă și inamicilor noștri sau la al lui a făcut sau aceleași lucruri sau mai mari; deci este evident că ceea ce ne-a făcut noauă n'a făcut-o pentru iubirea către noi. Asemenea se poate lua ca probă spre a se contesta bine-facerea și dacă pretinsul bine-făcător a dat cu știrea sa lucruri uzate; căci nimeni nu se arată că are trebuință de lucruri uzate.

Atâta despre bine-facere, despre recunoștință, și cum se contestă pretențiunea la recunoștință.

M I L A.

Să spunem acuma de ce lucruri ne este milă, de ce oameni, și cum trebuie să fim ca să avem milă. *Mila dar se poate defini un fel de întristare pentru o nenorocire, care pare că aduce durere sau peirea cui-va fără să merite, și la care nenorocire am putea să ne așteptăm și noi sau vre unul din ai noștri, și aceasta când pare că este aproape.* Ca să avem dar milă, este evident că trebuie să fim ast-fel, adică să credem că și noaue sau vre-unuia din ai noștri ni se poate întâmpla vre-o nenorocire, și ast-fel de nenorocire, precum s'a zis în definițiune, sau de nu, asemenea sau analoagă. De aceea nici cei de tot prăpădiți n'aue milă, căci cred că nu mai aue ce păți, pentru că aue suferit totul: nici cei cari se cred foarte fericiți și cari de aceea sunt obrasnici; căci, dacă cred că aue toate bunurile, este evident că-și închipuesc că aue și aceasta, adică da a nu fi cu putință de a li se în-

têmplă vre-o nenorocire; căci și această credință este una din bunurile lor.

Sunt dispuși a crede că pot să li se întemple nenorociri cel cari au suferit deja și au scăpat. și cei bătrâni, pentru că gândesc și pentru că au experiență; asemenea cei slabi și cei fricoși mai mult decât cei curajoși, și cei învățați, căci aceștia își dau seamă bine de lucruri; și acei cari au părinți sau copii sau femei; căci aceste ființe sunt ale lor, și li se pot întempla și acestora nenorocirile, despre cari am vorbit mai sus.

N'avem milă, când ne aflăm sub impresiunea pasiunilor cari îmbărbătează, precum când suntem mâniați sau când îndrăsnim ceva; căci aceste pasiuni nu ne lasă să ne gândim despre viitor; asemenea când suntem dispuși a insulta; căci și atunci nu ne gândim că ni se poate întempla vre-o nenorocire. N'avem milă earăși, când ne aflăm într'o foarte mare frică; căci atunci înspăimântați fiind, nu putem să avem milă, pentru că ne ocupăm cu nenorocirea noastră proprie. Ca să avem dar milă, trebuie să ne găsim în dispoziții, cari țin locul de mijloc între aceste.

Pe lângă acestea ne este milă, și când credem că se află oameni de treabă; căci cel care crede că nu-l nimeni de treabă, pe toți îl va

crede că merită a suferi. Intr'un cuvânt în fine suntem aplecați la milă, când suntem ast-fel încât putem să ne aducem aminte că ni s'aũ întâmplat ast-fel de nenorociri sau noauë sau vre-unuļa din ai noștri, sau când ne așteptăm că ni se pot întâmpla sau noauë sau vre-unuļa din ai noștri. Cum trebuie dar să fim ca să avem milă, am vorbit.

Ear lucrurile, cari ne inspiră milă, se pot cunoaște din definiție. Toate lucrurile triste și dureroase, cari aduc pierderi și peire, inspiră milă; asemenea toate nenorocirile cauzate de soartă. Prin lucruri dureroase și lucruri cari aduc peire înțeleg moartea, maltratările, nenorocirile trupești, bătrâneța, boalele și lipsa de hrană. Ear prin nenorociri cauzate de soartă înțeleg a-și pierde cine-va pe amici sau a rămânea cu puțin de aceea și a fi răpit din mijlocul amiciilor și celor cu cari trăim în toate zilele este un lucru jalnic; asemenea slujirea, slăbăciunea, ciuntirea. Ne inspiră milă și a căpeta cine-va rău de unde se aștepta la bine, și aceasta mai cu seamă dacă se întâmplă de multe ori; pe lângă acestea când un bine vine după ce a suferit cineva, precum s'a întâmplat lui Diopite, care, când îi sosiră darurile trimise de regele Persilor, era acum mort; ase-

minea când cineva nici-odată n'are parte de noroc, sau care, când îl vine norocul, nu mai poate să se bucure de el. Lucrurile dar cari ne inspiră milă acestea sunt și cele de asemenea.

Ear oamenii, de cari putem avea milă, sunt cunoscuții noștri, dacă ênsă nu sunt aproape de noi prin intimitate; căci atunci simțim pentru ei ceea ce simțim și pentru noi ênși-ne. De aceea și Amasis pentru fiul său, pe care îl duceau la moarte, n'a plâns, după cum se zice; pentru amicul său ênsă, care ajunsese a cerși, plânse; căci cazul din urmă inspiră milă, pe când cel d'întâiu inspiră groază, și diferă de ceea ce inspiră milă, și chiar scoate mila, și de multe ori servește de efect contrariu milei. Încă ne este milă și când cine-va este aproape de a-1 se întâmpla o nenorocire grozavă. *Ne este milă și de semenii noștri în vârstă, în caracter, în aplecări, în pozițiune socială, în familie; căci din tot ce se întâmplă mai cu seamă acestor clase de oameni se conchide că și noauă ni se poate întâmpla! Intr'un cuvânt trebuie să admitem și aici, că ori ce lucru, de care ne temem să nu ni se întâmple, ne inspiră milă, când îl vedem că se întâmplă la alții.*

Dacă nenorocirile, cari par aproape, ne inspiră milă, ear cele cari s'au întâmplat acum o mie

de ani sau cari de acum înainte după o mie de ani au să se întâmple, nu ne inspiră milă sau de loc sau nu asemenea ca cele cari par aproape din cauză că nici nu ne așteptăm la ele nici nu le ținem minte, de aici rezultă neapărat că cei cari reprezintă nenorociri prin figură, prin voce, prin costum și în genere prin imitațiune, par mai demni de milă; căci reprezentând nenorocirea înaintea ochilor noștri o fac să apară aproape, sau că acuma are să se întâmple sau că acuma s'a întâmplat. Tot din aceeași cauză nenorocirile de curând întâmplate sau cari peste puțin au să se întâmple, inspiră mai multă milă. Asemenea simțim milă și când ni se arată semnele și faptele celor cari au suferit, precum hainele lor și cele de asemenea, și cuvintele ce vorbeau când suferiau, precum ultimele cuvinte ale morților, și mai cu seamă dacă aceștia în niște ast-fel de momente nu și-au pierdut cumpătul, acesta provoacă mare jale. Căci toate acestea, din cauză că par aproape, provoacă mai mult mila, mai cu seamă pentru că nenorocirea ne pare nemeritată și înaintea ochilor noștri.

INDIGNAREA.

Contrariul milei este mai cu seamă ceea ce numesc oamenii indignare; căci a se întrista pentru fericirile nemeritate este contrariul oare-cum, deși provine din aceeași dispozițiune de caracter, întristării pentru nenorocirile nemeritate, și amândouă aceste întristări provin dintr'un caracter bun. Căci de cei cari pătimesc fără să merite trebuie să avem compătimire și milă, ear de cei cari prosperează fără să merite, trebuie să avem indignare; pentrucă ori-ce capătă cineva fără să merite este nedrept. Aceasta este și cauza pentru care zeilor le atribuim indignarea.

S'ar părea că și invidia este contrarie milei în același mod, ca una care este aproape de indignare și chiar aceeași; diferă însă; căci și invidia este o întristare, care ne turbură și care are a face cu fericirea, dar nu cu fericirea unui om, care nu o merită, ci cu fericirea oamenilor cari sunt de-opotrivă și e-

gali cu noi. Și cei cari se indignează și cei cari invidiază, toți aū de comun aceasta, că ceea ce se petrece în ei nu provine din temere să nu li se întâmple lor ceva, ci numai și numai de ce aproapele lor se capete cutare sau cutare lucru; căci dacă întristarea și turburarea ar fi pentru aceasta, că din fericirea aproapelui ar rezulta vre-un rău pentru noi, atunci acest sentiment n'ar fi invidie nici indignare, ci frică.

Este evident că fie-care din aceste sentimente are consecvențe contrarii; căci cel ce se întristează pentru cei cari sunt nenorociți fără să merite, are să se bucure sau n'are să simtă întristarea pentru cei nenorociți, cari merită. De exemplu, pe paricizi și pe asasini, când își capătă pedeapsa, nici-un om de treabă nu-i plânge; căci pentru niște ast-fel de oameni trebuie să se bucure cineva, precum și pentru aceia, cărora le merge bine fiindcă merită; căci amēndoauē aceste sunt drepte și fac să se bucure oamenii de treabă, pentru că neapărat speră că și ei aū să capete ceea ce capătă semenii lor. Și toate acestea provin din aceeași dispozițiune de caracter, ear cele contrarii din dispozițiuni contrarii; căci cine ne invidiază pentru binele ce căpătăm se și bucură pentru răul ce ni se întâmplă; căci cel care se întristează

pentru un bine ce avem sau căpătăm, acela neapărat că are să se bucure, dacă perdem binele sau dacă perim noi. De aceea toate aceste sentimente împiedică mila în același mod ca și indignarea, și cu toate că ele se deosebesc unele de altele, după motivele arătate, cu toate acestea pe toate de-opotrivă le putem întrebuița spre a face ca lucrurile să nu pară demne de milă.

Să vorbim dar întâi despre indignare; pe cine ne indignăm, pentru ce lucruri, și cum trebuie să fim ca să ne putem indigna; apoi după acestea vom vorbi și despre celelalte. Toate acestea se esplică din cele zise în definițiune; căci dacă *indignarea este întristarea pentru o fericire care pare nemeritată*, mai întâi este clar că nu se poate să ne indignăm pentru toate bunurile oamenilor; căci nimeni nu se indignează dacă cineva este drept sau viteaz sau dacă are să ajungă tare în ceva, pentrucă nici pentru cele contrarii acestora nu ni se face milă, ci pentru bogăție și putere și pentru niște ast-fel de bunuri, pe cari, ca să vorbesc pe scurt, nu le merită alții de cât oamenii de treabă, și pe lângă ei cei cari au daruri firești, precum nobleță, frumuseță și cele de asemenea. Și fiindcă ce este vechi pare cam aproape de ceea ce este firesc, de aici rezultă ne-

apărat că dintre cei cari au același bine ne indignează mai mult pe cei cari-l au de curând și cu toate acestea prosperează ca și cei cari-l au de mult, căci mai mult ne întristează cei cari de curând s'au făcut bogați de cât cei de mult și cari au bogăția moștenire din familie. Asemenea și funcționarii și oamenii cu putere și cu mulți amici și cu fii buni și cu orî și ce din felul acesta earăsi ne dispun rău, dacă din cauză că au aceasta se speră că au să mai capete și vre-un alt bine. Căci și aici ne supărăm mai mult pe cei de curând îmbogățiți, cari din cauza bogății au căpătat vre-o funcțiune mai puternică de cât pe cei de mult bogați; asemenea și cu cele-lalte. Cauza este că cei cari au ceva de mult ne par că au ceea ce este al lor, pe când cei-lalți nu; căci ceea ce pare că tot-dauna este așa, pare adevărat, așa în cât cei-lalți par'că n'au ceea ce este al lor. Și fiindcă orî-ce bine nu merită să-l aibă orî cine, ci este oareși-care proporțiune și potrivă, de exemplu arme frumoase nu șed bine omului drept, ci voinicului; căsătorii distinse nu se potrivesc celor de curând îmbogățiți, ci celor nobili, de aceea și un om dacă n'are ceea ce îi se cuvine, ne indignăm și pe el. Asemenea ne indignăm și când un inferior se măsoară cu cine-va,

care-i este superior, mai cu seamă când amândoi au aceeași specialitate. De aceea zice Omér (Iliada XI, 542—543):

Evita de a se lupta cu Aiace, fiul lui Telamon, căci Joe s'ar fi indignat pe el, dacă s'ar fi luptat cu un bărbat mai tare de cât el.

Dar chiar și când n'au aceeași specialitate, un inferior de ori-ce natură dacă s'ar pune cu un superior, ne indignează; de exemplu, dacă un muzicant se pune cu un om drept; căci dreptatea este superioară muziceii.

Din acestea dar se vede pe cine ne indignăm și pentru ce lucruri; căci acestea sunt și cele de asemenea.

Ear noi suntem aplecați la indignare atâtă dacă merităm să avem cele mai mari bunuri, și mai cu seamă dacă le-am avut, căci nu este drept ca oamenii neegali în merite să capete bunuri egale; al doilea, dacă suntem oameni de treabă și serioși, căci atunci judecăm bine și urim tot ce este nedrept; al treilea, se indignează cei ambițioși și cari aspiră la lucruri mari, și mai cu seamă când ambiționează la lucruri, pe cari alții le capătă fără să merite. Și într'un cuvânt ori cine se crede demn de ceea ce crede nedemni pe cei-lalți se indignează pe acestia și pentru

ceea ce aŭ fără să merite. De aceea cei servili, cei netrebniți, și cei fără ambițiune nu se indignază; căci pentru ei nu-i nimica, de care să se creadă demni.

Din acestea se vede și pentru ce fel de oameni nenorociți, sau cărora le merge rău, sau cari nu isbutesc la ceea ce aspiră, trebuie să ne bucurăm sau să nu simțim înțistare; căci din cele spuse mai sus se pot cunoaște și cele contrarii. Oratorul dar dacă va pregăti și va dispune pe judecători ast-fel, și dacă pe cei cari pretind să fie miluiți și pentru ce pretind să fie miluiți îi va arăta că sunt nedemni de milă și că merită a nu o căpăta, atunci este imposibil ca aceia să aibă milă de aceștia.

INVIDIA.

Din acestea se vede și pe cine invidiăm, și pentru ce lucruri, și cum trebuie să fim ca să avem invidie, de oare-ce *invidia nu este alt ceva de cât un fel de întristare pentru fericirea ce ni se pare că aș egalii noștri posedând sau căpătând bunurile, despre cari am vorbit, și aceasta nu atâta pentru că voim să le avem noi, cât de ce să le aibă ei.*

Ast-fel dar aceia pot avea invidie, cari aș egali sau bănuți de egali. Egali înțeleg de familie, de rudenie, de vârstă, de merit, de reputațiune, de averi. Sunt aplecați la invidie și aceia, cărora puțin le lipsește ca să aibă tot. De aceea cei cari întreprind mari lucruri și isbutesc sunt aplecați la invidie; căci cred că toată lumea are ceea ce este al lor. Sunt aplecați la invidie și cei cari sunt onorați cu distincțiune pentru ceva, și mai cu seamă pentru învățătură sau pentru fericire. Și cei ambițioși sunt mai aplecați la invidie de cât

cei fără ambițiune, și cei cari se cred învățați; căci voesc să fie onorați pentru învățatură. Și în genere cei cari voesc să aibă reputațiune de ceva sunt invidioși pentru aceasta. Sunt aplecați la invidie și cei mici de suflet; căci acestora toate li se par mari.

Bunurile pentru cari suntem aplecați la invidie acestea sunt, despre cari am vorbit mai sus. Adică avem invidie aproape pentru toate lucrurile și faptele, pentru cari rivalizăm și ținem să fim considerați, onorați și slăviți, și pentru toate câte sunt efecte ale unui bun noroc, și mai cu seamă când dorim să le avem noi, sau când le posedăm într'un grad puțin superior sau inferior egalilor noștri.

Din acestea se vede și pe cine invidiem; căci prin cele de mai sus s'a vorbit și de ei. Invidiem dar pe cei cari sunt aproape de noi în timp, în loc, în vârstă, în reputațiune. De aceea s'a dis :

Semenele tău știe să te invidieze.

Invidiem și pe cel, cu cari rivalizăm; și cari sunt acela, cu cari rivalizăm, s'a zis mai sus. Ear pe acela, cari au trăit cu o mie de ani înaintea noastră, sau cari au să se nască cu o mie

de ani de acum înainte, și pe morți, niminea nu-l invidiază. Nu invidiem nici pe acela, cari trăesc în țeri foarte îndepărtate de noi, nici pe acela, pe cari îl credem sau noi sau alții că sunt cu mult inferiorii noștri, sau cărora noi le suntem cu mult superiori. Aceasta se aplică și la oameni și la lucruri. Fiind dar că rivalitatea are a face cu oamenii, cu cari suntem în luptă sau cu rivali în amor, și într'un cuvânt cu acela, cari aspiră la aceleași lucruri, la cari aspirăm și noi, de aceea neapărat pe aceștia mai cu seamă îi invidiem. De aceea s'a zis :

Și olarul pismuește pe olar etc.

Și cei cari cu mari greutateși au isbutit la ceva sau cari n'au putut să isbutească, invidiază pe acela, cari au isbutit iute, și mai cu seamă când isbutirea acelora sau posesiunea de către ei a unui lucru ne aduce rușine noauă și dispreț. Căci și aceștia sunt aproape de noi și egali, și dacă n'am isbutit și noi să căpătăm lucrul, la care aspirăm, este evident că aceasta provine din incapacitatea noastră. Aceasta dar întristându-ne dă naștere invidiei. Asemenea invidiem pe acela, cari au sau au avut ceea ce se cuvenia să avem noi sau cari au ceea ce odinioară am avut noi;

de aceea cei bătrâni invidiază pe cei tineri; și cei cari au cheltuit mult pentru un lucru sunt invidioși către acela, cari pentru același lucru au cheltuit puțin.

Din acestea se vede și pentru ce lucruri se bucură cei invidioși, și de ce oameni, și cum trebuie să fie ca să se bucure. Căci precum se întristează când n'au lucrurile, pentru cari invidiază pe rivalii lor, tot așa trebuie să se bucure în socoteala rivalilor lor în cazul contrariu. Așa dar, dacă pe judecători îi vom pregăti ast-fel cum sunt cei aplecați la invidie, ear pe cei cari pretind să fie miluiți sau să capete vre-un bine îi vom arăta ast-fel, precum sunt aceia, despre cari am vorbit, este evident că n'au să capete mila de la cei cari dispun de ea.

ZELUL

De cine suntem zeloși și pentru ce lucruri și cum trebuie să fim, ca să fim zeloși, se face cunoscut din următoarele. *Zelul este un fel de întristare, pentru că vedem că oamenii, cari au aceeași natură ca noi, se bucură de bunuri, cari le fac onoare, și pe cari este posibil să le căpătăm și noi, și aceasta nu pentru ce se le aibă acești oameni, ci pentru ce se nu le avem și noi; de aceea chiar și este bun zelul, și nu-l au decât oamenii buni, pe când invidia este rea și răi sunt cei cari o au; căci unul stimulat de zel se pregătește să capete bunurile ce dorește, pe când cel-lalt stimulat de invidie vrea ca aproapele său să nu le aibă. Din toate acestea dar este neapărat că acei oameni simt stimulul zelului, cari se cred demni de a avea bunurile, pe cari nu le au; căci nimine nu pretinde să aibă bunuri, cari-l se par imposibile: de aceea simt stimulul zelului mai cu seamă*

tinerii și sufletele mari. Asemenea îl simt și cei cari aū niște ast-fel de bunuri, pe cari numai bărbații cei onorabili se cuvine să le aibă; ast-fel de bunuri sunt bogăția, mulțimea de amici și funcțiuni nalte și toate câte sunt de felul acesta. Căci, fiindcă acești oameni se cuvine să fie onorabili, de oare-ce niște ast-fel de bunuri nu se cuvin decât celor cari sunt onorabili, de aceea sunt zeloși de asemenea bunuri. Sunt zeloși și acela, pe cari cei-lalți îi cred că merită să aibă niște ast-fel de bunuri. Pe lângă acestea și cei cari aū strămoși glorioși, saū rude, saū amici, saū națiune, saū oraș glorios, sunt și ei zeloși de acestea; căci niște ast-fel de bunuri prețioase le cred ca ale lor și voesc să fie demni de ele.

Dacă dar bunurile glorioase stimulează zelul, atunci și virtuțile și toate câte sunt folositoare și bine-făcătoare celor-lalți intră în această categorie; căci oamenii onorează pe cei cari fac bine și pe cei buni și toate bunurile, de cari se pot bucura și ei, pecum bogăția și frumuseța mai mult de cât sănătatea.

Din acestea se vede și de cine suntem zeloși. Suntem dar zeloși de aceia, cari posed aceste bunuri și alte de asemenea natură, și aceste sunt

cele despre cari am vorbit, precum bărbăție, înțelepciune, posturi nalte etc.; căci cei de la putere, generalii cari dispun de oștire, oratorii etc., la mulți oameni pot se face bine, precum și toți câți dispun de niște ast-fel de puteri. Mai suntem zeloși și de aceia, cu cari mulți voesc să fie egali, sau cu cari mulți voesc să facă cunoștință sau cu cari mulți voesc să se facă amici, sau pe cari mulți îi admiră, sau pe cari noi îi admirăm. Asemenea suntem zeloși și de aceia, cărorora le fac laude și encomii sau poezi sau prozatorii.

Din contra pe oamenii, cari sunt într'o stare opusă celor de cari suntem zeloși, îi disprețuim; căci zelul este contrariul disprețului, precum și stimulul zelului este opus sentimentului de dispreț. Cei dar cari sunt ast-fel, în cât să fie zeloși de alții sau alții de ei, trebuie neapărat să fie aplecați a disprețui acele lucruri sau pe acel oameni, cari au rele opuse bunurilor, de cari suntem zeloși. De aceea de multe ori disprețuim pe cei cari se află în prosperitate, când au noroc fără să poseadă și meritele, cari aduc onoare.

Aceste dar sunt mijloacele, prin cari facem să se nască în oameni pasiunile și prin cari le potolim, și din cari se fac convicțiunile.

MORAVURILE.

În urma acestora sã spunem acuma cari sunt moravurile și pasiunile și aplecãrile oamenilor dupã vârstã și dupã noroc. Prin pasiuni înțeleg mânia, dorințele și cele de asemenea, despre cari am vorbit mai înainte, ear prin aplecãri, virtuțile și viciile, despre cari earãși am vorbit mai înainte, arëtând dupã virtuți și vicii ce dispozițiuni are fie-care și ce este în stare sã facã. Vêrstele sunt tinereța, vârta bãrbãteascã și bêtrãneța. Ear prin noroc înțeleg nobleța, bogãția, puterea și contrariile adestora, și în genere fericirea și nefericirea.

A. MORAVURILE CE LE DÃ VËRSTA.

I. Moravurile tinerilor.

Tinerii dar, în ceea ce privește moravurile lor, aũ tot felul de dorințe și sunt în stare sã facã

ori-ce ar dori. Dintre poftele trupești sunt aplecați mai cu seamă la cele sexuale fără a se putea domina. Sunt însă schimbăcioși în dorințe și se satură iute; pe de altă parte, cu toate că doresc foarte mult, foarte iute le trece dorința; căci dorințele lor sunt iuți, dar nu de multă durată, ca și setea și foamea celor bolnavi. Pe lângă acestea sunt aplecați la mânie și iute se mânia, și se iaă după furia momentului și mânia îl domină; căci din cauza ambițiunei lor nu suferă să fie nebăgați în seamă, ci se supără, dacă le-ar trece prin minte că sunt nedreptățiți. Le plac onorurile, dar mai mult le plac victoriile; căci tinereța iubește superioritatea, și victoria este un fel de superioritate, și mai mult le plac aceste doauē, adecă onorurile și superioritatea, decât banii; în ceea ce privește banii țin foarte puțin la ei, pentru că n'aū încercat încă lipsa, precum probează zicătoarea lui Pitacos despre Amfiaraū. Și nu cred rēi pe oameni, ci bunī, pentru că încă n'aū fost înșelați de multe ori; sunt și plini de speranță, pentru că din natură tinerii sunt ferbinți ca cei inferbentați de vin, apoi și pentru că n'aū încercat încă multe neisbânzi. Ei trăesc în mare parte cu speranța; căci speranța are a face cu viitorul, pe când memoria cu trecutul, și tineri-

lor viitorul este mult, ear trecutul puțin; căci de erî alaltă-erî născuți, n'aū nimica de adus aminte, pe cānd aū totul de sperat. Din cauza aceasta îi și poate cine-va ușor înșela, pentru că speră ușor, și sunt mai mult curajoși de cât fricoși, pentru că sunt mâniași și speră totul spre bine, și mânia are proprietatea aceasta, de a face să nu ne temem, ear speranța să avem curajiu; căci nimenea în momentul, cānd este mâniaș, nu se teme, și cine speră că are să capete un bine, are curajiu. Sunt și rușinoși; căci ei cred că nu mai sunt alte lucruri frumoase afară de cele ale legii, în care aū fost crescuți. Sunt și mari la suflet; căci n'aū fost încă umiliți de greutatele vieții, pentru că n'aū încercat necesitățile ei, și mărimea de suflet nu este alt-ceva de cât a se crede cine-va demn de mari lucruri, și această credință nu o poate avea de cât cel ce are bune speranțe. Mai bine preferă a face ce este frumos de cât ce le poate aduce vre-un folos, căci trăesc mai mult cu inima decât cu mintea, și mintea se gândește numai la ceea ce este folositor, pe cānd virtutea la ceea ce este frumos. Le place și a-și face amici și tovarăși și țin la ei, și acestea mai mult decât cele-lalte vârste, pentru că le place să trăească împreună, și

nu cred încă că se poate face ceva pentru interes, așa încât această idee o au și în ceea ce privește amicii. Și când fac vre-o greșală, o fac prea prea și foarte foarte în contra poveștii lui Chilon; căci toate le fac peste măsură, și iubesc peste măsură și uresc peste măsură; și toate celelalte asemenea. Ei mai cred că știu toate, și susțin cu îndărădnicie aceasta, ceea ce îi face să și se amestece în toate. Și nedreptățile ce comit le fac pentru a insulta, ear nu pentru a face rău. Sunt și miloși, pentru că pe toți oamenii îi cred de treabă și mai buni de cât par; căci măsură pe cei-lalți cu nevinovăția lor proprie; de aceea cred că pe nedrept suferă oamenii. Pe lângă acestea le place și risul; de aceea și sunt păcălitori; căci păcălirea este o insultă politicoasă.

Caracterul tinerilor dar ast-fel este.

2. Moravurile bătrânilor.

Ear bătrânii și cei cari au dat înapoi din floarea vârstei bărbătești au în mare parte moravuri aproape contrarii celor tineri. Căci din cauză că au trăit mulți ani și de multe ori au fost înșelați și multe greșeli au făcut și cele mai multe întreprinderi es rău, de aceea nici nu afirmă nimica, și ori-ce fac o fac peste măsură

mai mică de cum trebuie, și tot-dauna se îndoiesc și nu sunt siguri de nimica; și fiindcă se îndoiesc, adaugă tot-dauna în conversațiunea lor cuvântul *dacă* și *poate*, și în toate vorbesc astfel și nici-odată hotărîtor. Sunt și pesimiști; căci pesimismul întru aceasta stă, a privi toate din partea cea rea. Pe lângă acestea iute intră în bănuială, din cauză că n'au încredere, și n'au încredere din cauza experienței ce au făcut, și de aceea nici nu iubesc prea mult, nici nu uresc prea mult, ci, fiindu-se de povața lui Bias, și iubesc ca și când au să urască odată, și uresc ca și când au să iubească într'o zi. Sunt și mici la suflet, din cauză că au fost umiliți de greutățile vieții; căci nu aspiră la nimica mare nici luxos, ci numai la cele trebuitoare pentru a trăi. Apoi și dărnicia le lipsește; căci averea pentru ei este una din cele trebuitoare pentru viață, și pe lângă acestea știu din experiență cât de greu este a câștiga și cât de ușor a pierde. Sunt și fricoși și la toate se tem de mai înainte, pentru că sunt într'o stare contrarie tinerilor; căci ei sunt degerați, pe când tinerii sunt inferbentați; de aceea bătrâneța pregătește calea la frică; căci frica nu este alt ceva decât un fel de degerare. Pe lângă acestea țin la viață, și mai cu seamă în

zilele din urmă, pentru că li se deșteaptă dorul de ceea ce au să pierzâ, și ceea ce le lipsește oamenilor, aceasta o doresc mai mult. Le place și a învinovăți pe alții mai mult de cât trebuie; căci și aceasta este un fel de suflet mic. Și trăesc după interes, ear nu după ceea ce este frumos, și aceasta o fac mai mult decât trebuie, pentru că sunt egoiști. Căci interesul este ceea ce e bine pentru noi, ear frumosul ceea ce este bine în sine. Și mai mult sunt aplecați la nerușinare decât la rușine; căci din cauză că nu îngrijesc în aceeași măsură de aceea ce este frumos și de ceea ce este folositor, nu le pasă de ceea ce are să zică lumea. Și din cauza experienței ce au, totdeauna sunt cu speranțe rele; căci cele mai multe întreprinderi merg rău și de multe ori es și mai rău, și mai cu seamă din cauza temerii. Și trăesc mai mult cu memoria decât cu speranța; căci restul de timp cât le mai rămâne de trăit, este puțin, pe când trecutul este mult, și speranța este pentru viitor, ear memoria pentru trecut, ceea ce îi și face a fi vorbăreți; pentru că-și petrec timpul povestind cele trecute; căci se bucură că și le aduc aminte. Și mâniile lor sunt iuți, dar slabe; ear din pasiunile lor unele i-au părăsit, ear cele ce le-au mai ramas sunt slabe; așa încât nici pasiuni n'au

nici nu lucrează pentru satisfacere de pasiuni, ci numai pentru câștig. De aceea cei ajunși într'o ast-fel de vârstă par cumintiți; căci pasiunile sunt amortite în ei, și de aceea sunt robi câștigului acuma. Și mai mult trăesc cu mintea decât cu inima; căci mintea se gândește numai la ceea ce este folositor, ear inima la ceea ce este virtuos. Și nedreptățile ce comit le fac pentru a face rău, ear nu pentru a insulta. Și bătrânii sunt miloși, dar nu din același motiv, din care tinerii; căci tinerii sunt miloși de umanitate, ear bătrânii de slăbiciune, pentru că ei cred că toate nenorocirile sunt aproape de ei, și această credință tocmai face ca cine-va să fie aplecat la milă. De aceea vecinic se vaită și nu le place nici șaga nici risul; căci oamenii vâlcăroși au o fire contrarie celor, cărora le place risul.

Ast-fel sunt moravurile tinerilor și ale bătrânilor. Fiind dar că toți ascultăm cu plăcere vorbe, cari se potrivesc cu caracterul nostru, și pe oamenii cari ne aseamănă, nu-l greș lucrul de a înțelege cum trebuie să vorbim, ca să părem și noi și vorbele noastre ast-fel cum cere trebuința.

3. Moravurile celor în vârstă bărbătească.

Ear moravurile celor în vârstă bărbătească se

înțelege că trebuie să fie mijlocii între cele două de mai sus ale tinerilor și ale bătrânilor, fără de escesele unora și ale altora. Oamenii din această vârstă nici curajii prea din cale afară n'aū, căci una ca aceasta ar fi temeritate, nici earășii fricoși prea din cale afară nu sunt, ci din amêndoauê aū ce este frumos. Nici în toți oamenii nu se încred, nici earășii în toți nu se arată fără încredere, ci judecâ lucrurile mai mult după cum ele sunt în adevêr. Și nici după frumos numai nu trâesc nici după interes numai, ci după amêndoauê. Și la cheltueli nu sunt nici sgârçii, nici mânâ spartâ, ci ceea ce trebuie să fie. Tot aseminea și în ceea ce privește mânia și poștele. Sunt și prudenți cu bărbăție, și curajoși cu prudență, pe când acestea la tineri și la bătrâni se află separate; căci tinerii sunt curajoși și desfrênați, pe când bătrânii sunt cu minte și fricoși. Și într'un cuvênt, câte lucruri folositoare le aū tinerii și bătrânii separat, pe ambele acestea bărbății le-aū împreună și câte lucruri le-aū tinerii și bătrânii în esc's saū în lipsâ bărbății le aū în mêsura și proporțiunea cuvenită. Corpul este în floarea sa de la trei zeci pênê la trei-zeci și cinci de ani, ear sufletul pe la cinci-zeci de ani fără unul.

Atâta dar despre tinerețã, bêtrânețã și vërsta bãrbãteascã, și despre moravurile ce are fie-care din ele.

B. MORAVURILE CE LE DAÛ BUNURILE NOROCULUI

Së vorbim acum mai departe despre bunurile provenite de noroc, cari dintr'ênsele înriureazã asupra carecterului oamenilor și ce fel de moravuri le daũ.

1. Moravurile celor nobili.

Caracterul nobleței este ca cel ce este nãscut din familie nobilã së ție mai mult la onoare decãt la cele-lalte; cãci toi oamenii, când aũ ceva, la aceasta aũ obiceiũ a îngrãmãdi, și noblețã nu este alt ceva decãt gloria și onoarea strãmoșeascã. Cei nobili sunt disprețuitorĩ, și disprețuesc chiar și pe cei cari acum egalezã pe strãmoșii lor; cãci aceleași fapte mari, când se sãvârșesc în timpuri și locuri mai îndepãrtate, par mai mult glorioase și demne de a se mãndri cine-va decãt când se fac în timpuri și locuri mai apropiate. Noblețã stã în virtutea neamului din care se trage cine-va, ear demnitatea stã în a nu

eși cine-va din firea sa și a degenera, ceea ce nu se întâmplă de ordinar celor nobili; pentru că cei mai mulți dintr'ênșii sunt oameni de nimica. Căci și în familiile oamenilor mari, ca și în produsele din diferite țări, se vede un fel de schimbare fatală. Une ori neamuri bune produc într'un interval de timp bărbați dinstinși, și pe urmă earășii dau înapoi. Neamurile deștepte și neastemperate degenerază în neamuri cu caractere furioase, ca descendenții lui Alcibiade și a lui Dionisiu celui bătrân; ear cele astemperate degenerază în neamuri netrebnice și têmepe, ca descendenții lui Cimon, a lui Pericle și a lui Socrate.

2. Moravurile celor bogăți.

Cari sunt moravurile, ce aduce după sine bogăția, ori-cine le poate vedea ușor. Bogății dar sunt obrasnici și îngâmfați, par'că ar fi apucați de posesiunea bogăției; căci ast-fel se poartă, ca și când ar avea toate bunurile; pentru că bogăția este un fel de preț pentru costul tuturor celor-lalte lucruri; de aceea se pare că ori-ce se poate cumpăra cu bani. Mai sunt molateci și fudui; molateci din cauza plăcerilor și ca să facă paradă de fericirea lor; fudui și-și fac de cap, pentru că toți obișnuesc a se ocupa cu ceea ce

le place și admiră, și pentru că ei cred că și cei-lalți sunt zeloși de ceea ce sunt și ei. Și într'un fel aū și dreptate în apucătura aceasta; căci mulți sunt cei cari aū trebuință de cei bogați. De aici și vorba lui Simonide despre învățați și bogați. Intrebat fiind de nevasta lui Ieron, ce este mai bine să fie cine-va, bogat sau învățat? Bogat, îi răspunse; căci pe cei învățați zicea că-i vede umblând pe la ușile celor bogați, ear pe bogați nici-odată pe la ușile celor învățați. Ceea ce face pe bogați să fie fudui și să-și facă de cap este și închipuirea lor că sunt vrednici de a fi la putere; căci ei cred că aū tot ce trebuie pentru a fi cine-va demn de a ocupa funcțiuni înalte. Într'un cuvânt, bogăția are caracterul unui om norocos fără minte. Se deosebesc însă în moravuri cei de curând îmbogățiți de cei de demult prin aceasta, că cei de curând îmbogățiți aū toate relele bogățiilor într'un grad mai mare și mai parșiv; căci îmbogățirea de curând este ca un fel de bogăție fără creștere. Și nedreptățile ce comit nu provin din răutate de inimă, ci unele din obrăsnicie, precum sunt bătăile, ear altele de desfrânare, precum sunt adulteriile.

3. Moravurile celor de la putere și celor norocoși.

Tot același lucru îl putem spune și despre putere, căci cea mai mare parte aproape din moravurile, ce ea aduce după sine, sunt ușor de cunoscut; căci puterea pe unele le are comune cu bogăția, pe altele însă le are mai bune. Cei de la putere sunt mai ambițioși de caracter și cu mai multă energie bărbătească decât cei bogați, pentru că puterea ce aș face să aspire la fapte mari, pe cari le stă în mână să le facă. Pe lângă acestea sunt și mai activi, din cauză că sunt într'o neadormită îngrijire, siliți fiind să privigheze tot ce atârnă de puterea lor. Aș o atitudine mai mult măreață decât gravă; căci autoritatea cu care sunt investiți îi face să arête mai mult; de aceea se poartă cu moderațiune; căci măreția nu este decât o gravitate blândă și demnă. Și când fac vre-o nedreptate, nu o fac mică, ci mare.

Ear cei norocoși aș în comun toate moravurile, ce aș separat cei nobili, cei bogați și cei puternici, despre cari am vorbit; căci fericirile, cari par cele mai mari, la acestea aspiră, și încă a avea bunii copii și frumoase calități corporale. Noroa-cele pregătesc pe cei norocoși a fi nedrepti; căci

din cauza norocului sunt mai îngâmfați și mai nesocotiți. Numai o singură calitate, care este și cea mai bună, aduce după sine norocul ; aceasta este că cei norocoși sunt religioși și bine dispuși către zeii, încrezându-se în ei din cauza bunurilor, ce le-a dat norocul.

Atâta și despre moravurile oamenilor după vârstă și după noroc. Ear moravurile oamenilor contrarii celor de mai sus, de exemplu a săracului, a omului fără de noroc și a celui fără de putere, este evident că sunt opuse moravurilor bogatului, nōrocosului și celui cu putere.

PLĂCEREA.

Plăcerea se poate defini, după noi, un fel de mișcare a sufletului și o subită și simțită restabilire a lui în starea sa naturală; ear durerea este contrariul. Dacă dar plăcerea nu stă decât întru aceasta, atunci este vederat că și ori-ce ne pune într'o ast-fel de dispoziție este plăcut, ear ori-ce ne strică această dispoziție sau ne pune într'o dispoziție contrarie este neplăcut.

De aici dar rezultă neapărat că de ordinar simțim plăcere, când intrăm în starea noastră naturală și mai cu seamă dacă lucrurile ce se fac după natură și-au părăsit calea lor naturală. Și deprinderile sunt plăcute; pentru că ori-ce lucru, cu care ne-am deprins, se face ca și ceva natural; căci obiceiul este ceva, care se aseamănă cu natura. pentru că de *multe ori* este aproape de *tot-dauna*. Natură se numește ceea ce se face

tot-dauna, ear obiceiū ceea ce se face de multe ori. Ne mai place și ori-ce facem fără să fim siliți, căci sila este în contra naturei; de aceea necesitățile neapărate sunt neplăcute, și drept a avut cine a zis:

Orî-ce lucru silit este supărăcios.

Grijile, alergăturile și strădăniile sunt neplăcute; căci sunt lucruri de necesitate și de silă, dacă nu suntem deprinși cu ele, pe când obiceiul le face plăcute. Ear contrariile grijilor, alergăturilor și strădăniilor sunt plăcute; de aceea lenea, nelucrarea, nepăsarea, jocurile, odihna și somnul sunt lucruri plăcute; căci nici una din aceste nu se face de silă.

Și ori-ce dorim este plăcut; căci dorința este pofta de plăcere. Dintre dorinți unele sunt fără rațiune, ear altele cu rațiune. Fără rațiune nămes pe acele, cari se nasc în noi fără să gândim de mai nainte la ceea ce dorim, și ast-fel sunt toate câte se zic că sunt naturale, precum cele cari sunt pentru corpul nostru; de exemplu dorința de hrană, setea și foamea, și dorința pentru ori-ce fel de hrană în parte, pe lângă acestea dorințele pentru lucrurile de gustat, pentru plăcerile sexuale, și într'un cuvânt pentru lucru-

rile de pipăit, și pentru mirosul lucrurilor bine-mirositoare și pentru auz și pentru vedere. Ear dorințe cu rațiune numesc pe acele, cari se nasc în noi după ce ne-am convins despre un lucru că are să ne aducă plăcere; căci multe lucruri dorim să le privim și să le avem, pentru că am auzit și ne-am convins că aū să ne aducă plăcere.

Fiindcă plăcerea stă întru a lua cunoștință de oare-care schimbare în noi, și închipuirea nu este decât o mai slabă percepere de cât cea reală, ear cel care-și aduce aminte și cel care speră aū înaintea lor ca un fel de icoană de ceea ce-și aduc aminte și de ceea ce speră, de aceea dacă aceasta este adevărat, atunci este evident că cu cât cine-va își aduce aminte mai bine și cu cât speră mai mult, cu atâta simte și mai mare plăcere, pentrucă pe lângă aducere aminte și sperare este și percepțiune și simțire de schimbare de stare. Ori-ce plăcere dar trebuie să stea neapărat : saū întru a lua cunoștință de lucruri prezente, saū întru a-și aduce aminte de lucruri trecute, saū întru a spera lucruri viitoare. Căci de cele prezente luăm cunoștință prin simțuri, de cele trecute prin aducere aminte, ear de cele viitoare prin speranță. Din cele ce ne adu-

cem aminte ne plac nu numai acele cari ne plăcea, când erau față, dar și unele cari nu ne plăcea atuncea, aceasta ênsă dacã ceea ce a urmat dupë ele este frumos și bine. De aceea s'a și zis :

Este plăcut lucru, dupë ce scapă cine-va, sã și aducã aminte de necazurile sale (Euripide).

Cãci și cu durerile petrece un om, care mãi cu seamã ar suferi foarte multe și mult ar rãtãci (Omer Odisea XV, 400—401).

Cauza acestei plăceri este cã și a nu avea cine-va un reu e plăcut lucru. Lucrurile ce se sperã sunt plăcute, când, fiind prezente, ni se pare cã aũ sã ne înveseleascã sau sã ne aducã vreun folos oare-care fãrã supërare. In genere orice lucru, care în prezent ne înveselește, ne place de ordinar și când il sperãm sau ni-l aducem aminte. De aceea și a fi cine-va mãniat este plăcut lucru, cãci nimeni nu se mãnie pe un om, pe care-l se pare imposibil de a-și rësbuna ; ear pe cei cari sunt cu mult mãi tari de cât noi sau nu ne mãniem sau ne mãniem mãi puțin. Astfel vorbește și Omer despre mãnie :

Mãnia se strecoarã in piepturile oamenilor mãi dulce decãt mierea care se scurge din faguri. (Iliada XVIII, 109—110).

Și cele mai multe dorințe sunt însoțite de oareși-care plăcere; căci sau că-și aduce aminte cine-va că a căpătat ceea ce doria, sau speră că are să capete, el simte oareși-care plăcere; de exemplu, celor apucați de sete când au friguri, le place a-și aduce aminte că au băut și a spera că au se bea; asemenea celor amorezați le place tot-dauna și a vorbi și a scrie și a face orî-ce pentru persoana iubită; căci în toate acestea, aducându-și aminte de persoana iubită, li se pare ca și când ar avea-o înaintea lor. Și la toți oamenii acesta este începutul amorului, nu numai adecă a se bucura când persoana iubită este prezentă, dar și când lipsește a-și aduce aminte de ea și a o iubi, sau a se întrista de absența ei. Eată de ce și în jale și în plânsuri găsim oareși-care plăcere. Intristarea ce simțim este pentru că omul pe care îl plângem nu mai este, ear plăcerea ce găsim la plâns este că ne aducem aminte de el și par că-l vedem și pe el și ce făcea și ce fel era. De aici și versul lui Omer :

Ast-fel vorbi, și tuturor le porni dorul de plâns.
(Iliada XIX, 339 și XXIII, 108).

Și resbunarea dă plăcare; căci ceea ce ne întristează dacă nu o căpătăm, ne dă plăcere dacă

o căpătăm; și cei mâniați se întristează peste măsură că nu pot să-și resbune, sperând însă că au să-și resbune odată, se bucură. Și a învinge este plăcut lucru nu numai pentru cei ambițioși, dar chiar pentru toți oamenii; căci când învingem, ne închipuim că suntem superiori, ceea ce toți oamenii doresc mai mult sau mai puțin. Și fiindcă victoria este plăcut lucru, de aceea trebuie să placă neapărat și jocurile de luptă, de concursuri muzicale, de dispute, jocurile cu arșicii, cu mingea, jocurile de tavlă, de damă, etc.; căci de multe ori în aceste jocuri are loc victorie. Tot așa și cu jocurile și petrecerile serioase; căci unele ajung a plăcea după ce s'a deprins cine-va, iar altele, precum vânătoarea cu câni și oricare vânătoare, plac îndată; căci ori unde este luptă, este și victorie. De aceea pledarea și polemica sunt plăcute pentru cei deprinși cu ele și cari pot să le susțină. Și stima și buna renumire sunt lucrurile cele mai plăcute; pentru că cine simte și aude că este stimat și renumit își închipuește că este capabil și onest, și mai cu seamă când simte aceasta de la oameni, pe cari crede că spun adevărul. Ast-fel de oameni sunt cei de aproape mai mult decât cei de departe, și cei cu cari trăim în toate zilele și cunoscuții noștri și concetățenii

noștri mai mult decât cei străini, și contemporanii noștri mai mult decât posteritatea, și cei mai cu minte mai mult decât cei proști și mulți mai mult decât puțini, căci este mai probabil să spună adevărul aceștia decât cei-lalți. Cauza este că de stima și de opiniunea ce pot avea despre noi oamenii, pe a căror veracitate nu punem mare preț, precum sunt copiii sau animalele, nu ne pasă de loc, cel puțin de opiniunea lor ca opiniune, afară numai pentru vre-o altă considerație. Și a micul este un lucru plăcut, căci a iubi este plăcut; pentru că nimeni nu ține la vin, dacă nu-i place vinul. Și a fi iubit este plăcut lucru; căci și aici se naște închipuirea în cel iubit că are calități bune, ceea ce toți oamenii cu minte doresc; pentru că cine este iubit este iubit pentru bunele sale calități. Și a fi admirat cine-va este plăcut lucru, din cauză că cine este admirat este și stimat. Și a fi cine-va lingușit și lingușitorul este plăcut lucru; căci lingușitorul trece de om care ne admiră și care ne iubește. Și a face cine-va de mai multe ori aceleași lucruri este plăcut; căci am spus că orî-ce lucru cu care ne-am deprins este plăcut. Și a schimba este plăcut lucru; căci variația este naturală; pentru că totdeauna același lucru face să treacă cine-va peste

marginile deprinderii sale actuale. De aceea s'a zis :

Variația în toate este plăcut lucru.

De aceea și tot ce se face după un interval oare-care de timp este plăcut. Ast-fel ne place a vedea oameni. pe cari de mult nu-i am văzut, precum și lucruri ; căci aceasta este o schimbare din starea prezentă, apoi tot ce se întâmplă după mult timp este rar, și ce e rar place. Și a ști și a se mira de ordinar sunt plăcute lucruri ; căci mirarea nu este alt ceva de cât dorința de a ști, așa încât orî-ce lucru admirat este și dorit, și a învăța atunci este a ne restabili în starea noastră naturală. Și a face bine și a primi bine de la alții este plăcut lucru ; căci a primi bine este a căpăta ceea ce dorim, ear a face bine este semn că are cine-va și că întrece pe alții, doauă lucruri dorite de oameni. Și din cauză că este plăcut lucru a face bine, de aceea le place oamenilor și a îndrepta pe aproapele lor și a pune capăt la un lucru remas neterminat. Fiind-că a ști și a se mira și cele de asemenea sunt plăcute, de aici rezultă neapărat că și orî-ce imitațiune, precum pictura, sculptura, poezia și orî-ce imitațiune bună ne place, chiar când lucrul imitat nu ne place ;

căci plăcerea ce simțim nu este pentru lucrul imitat, ci pentru că ne dăm seamă că acesta este cutare lucru, etc., așa încât se întâmplă și aici să învățăm ceva. Asemenea ne plac și peripețiile și scăpările din primejdii, în cari puțin a lipsit să peară cine-va; căci toate acestea ne pun în mirare.

Fiind că tot ce este după natură este plăcut, și ființele de aceeași specie sunt între dânsese omogene după natură, și toate ființele omogene se aseamînă, de aceea de ordinar ele plac unele altora; de exemplu, omul place omului, calul calului, tînărul tînărului. De aici aū eșit și proverbele :

- «Fie-care găsește plăcere cu cei de vîrsta sa.
- «Spune-mi cu cine te aduni, sē-ți spun cine ești.
- «Corb la corb nu scoate ochii.
- «Cioara tot-dauna se vede lângă cioară.»

Și toate cele-lalte de felul acesta. Și fiind-că toate cîte se aseamînă și sunt de aceeași specie plac unele altora, și mai cu seamă fie-care place sie însu-și, de aici rezultă neapărat că toți oamenii se iubesc pe sine mai mult sau mai puțin. Căci fie-care își găsește semenele sēu mai cu seamă în sine însu-și. Fiind că dar toți oamenii se iubesc

pe sine, trebuie neapărat să placă fie-căruia tot ce este al său. de exemplu, faptele sale și vorbele sale; de aceea de ordinar iubim pe cei cari ne lingușesc, pe cei cari ne iubesc, pe cei cari ne onorează și pe copiii noștri; căci copiii sunt făptura noastră. Ne place și a pune capăt la un lucru neterminat; căci atunci devine lucru al nostru. Și fiind că a domni este un lucru foarte plăcut, de aceea și a trece de om înțelept este plăcut lucru; căci mintea sănătoasă impune ascultare, și a fi înțelept însemnează a ști și lucruri cari pun în mirare pe oameni.

Pe lângă aceste, fiind că oamenii țin a fi onorați, de aceea de ordinar trebuie să le placă neapărat și a critica pe aproapele lor. Și unde se crede cine-va că este bun și se întrece pe sine, acolo îi place și a-și cheltui timpul, după cum zice și Euripide despre artist:

Și la aceasta grăbește, dându-și cea mai mare parte din timpul fie-cărei zile, ca să ajungă să se întreacă pe sine.

Asemenea fiind că și jocul și tot felul de odihnă și risul sunt lucruri plăcute, este neapărată trebuință ca și ori-ce provoacă risul să fie plăcut, fie om, fie vorbe, fie fapte. Despre lucrurile ensă

cari provoacă risul am vorbit în cartea despre arta poetică.

Atâta dar și despre lucrurile plăcute, ear cele neplăcute se pot cunoaște din contrariile celor de mai sus.

VERIFICAT
2017

TABELA MATERIILOR :

	<i>Pag.</i>
Prefața	III
Pasiunile	1
Mânia	2
Îmblânzirea	11
Iubirea	17
Frica	24
Rușinea	32
Recunoștința	41
Mila	44
Indignarea	49
Invidia	55
Zelul	59
Moravurile	62
<i>a. Moravurile ce le dă vârsta</i>	
1. Moravurile tinerilor	62
2. Moravurile bătrânilor.	65
3. Moravurile celor în vârstă bărbătească	68
<i>b. Moravurile ce le dau bunurile norocului.</i>	
1. Moravurile celor nobili.	70
2. Moravurile celor bogați.	71
3. Moravurile celor de la putere și celor norocoși	73
Plăcerea	75

VERIFICAT
 2007

BIBLIOTECA
 Centrală
 Universitară
 București